

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *P. J. Oda-viћу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукониси се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Послије севдаха

— Стев. И. Самарџић —

(НАСТАВАК)

III.

Код куће се Сретове све већ припремало да по Божићу буде одмах просидба, па у брзо и свадба. Стара Ана спремао чак бабу Станојку, неку своју тетку по танкој крви, до Љубине куће да „из начина“ разбере: јесу ли јој сви каил, да пође за Срета, па добила повољан одговор, како нису „с раскида...“ И сад је само требало да се срећно започета ствар и доврши. Срето је био необично весео и једва чекао да прођу ти пости, за које му се учинило да се продужише у читаву годину. И код куће сви радосни. Отац му Стеван, коме је Срето био сва нада, пошто му старији син Живко оде у свијет, па се тамо и окућари, а једну кћер удаде, уговара: како ће се нанити о свадби и наиграти под старост да се сва касаба чуди, па ће пошље да му преда вас есап од трговине, а он да се игра с уучићима. А стара Ана изговара се како једва чека одмјену у кући, а онет у себи рачуна: „Нека ћеце, нека се милоју, а могу ја још, док сам кадра, поћешто посмирити!“

Али... човек каже, а Бог располаже... Није како је речено, него како је суђено, — давно су казали...

Стари Стеван ишао о Божићу у неколике куће „од празника“, па свратио и код Јеремија, оца Љубичина; дочекали га лијено, а он се развеселио, па мало к'о у шали наздравео Јеремију: „Христос се роди, пријатељу!“ А овај му прихватио на исти начин. Нису, да речеш, ништа више о пријатељевању зборили, чисто као да су се бојали да не кваре тиме уобичајени ред... „Нек се све по реду и закону сврши, па лако ћемо...“ — као да су обојица помишљали.

Па кад се у вече вратио кући, назебао зар, те одмах прилегао. Кад ујутру ухватила га нека ватра, па никуд маћи... Сви се у кући узбунили и преплашили, турали му хладне крпе на главу, трљали га сирћетом; баба Станојка гасила му угљевље и, како причаше Ана: што је гођ ко казив'о, чинили смо, па фајде није... На пошљетку су звали и доктора, па ништа... Пошље три дана тешкога боловања стари Стеван оде Богу на истину. И мјесто спреме за весеље, сва се кућа зави у црно...

Сахранише га као што је у реду... Срето је гледао да се достојно одужи свом добром родитељу.

У кући се пошље све промијени... О свадби није могло бити ни помена, док се бар не изда годишњица.

Срето се сад нашао на великој невољи... Није шала: отац који га је толико волио, толико се радовао његовој срећи, подигао га, а и оставио му богме лијено! Па му дође, те се исплаче као мало дијете... Све му се чинило: није му се ничим одужио, да бар дуже болдва, па да га надгледа, а овако као да се искраде, оде изненада, као да га сви упуштине и не умједоше сачувати... Опет му падне Љуба... Искраде му се мисао: да бар ето дочека свадбу, да се провесели... — али би је одмах одбацио, учини му се као та мисао грјешна, себична, као да је та жеља само ради њега, ради његове среће, а не и ради очеве живота... Па се поврати: „Могу ја још чекати, само да је он жив... А Љуба?... Како је њој?... Још година дана, тешка година дана... Шта још за годину може бити?...“ И ту би га опет обузела она стара, црна слутња, као привиђало му се да смрт очева неће бити једина несрећа за њега, може још нешто бити...

Никуд није даље одлазио: од куће у чаршију, из чаршије кући... Ни с Љубом се није виђао. Ма да га је срце к њој вукло непрестано, ипак му се чинило, да би се тиме огријешно о успомену покојнога оца; у жалости, прије четереснице, па да ашикује... Не, не... човјек ваља да умје свом срцу заповијети... Оно... па шта је то?... Наша је љубав чиста... а опет, опет... шта би свијет казао?... Прошло је и три неђеље, па је само једном видио и само се упитао... И она је била тужна, невесела, дијелила је његову жалост. Он јој почео: како је мислио да му ово буду најрадоснији дани, а оно, ето, како се окренуло... Божја воља!... Па му дошло нешто на жао, готово да се заплаче... А да се заплаче зар пред женскињем... пред Љубом?... Јок!... Стеже срце, угризе се за усне, па продужи пут даље.

А по касабн, као кад настану месојеђе, учестала сијела, славе, свадбе... Дошао и један јабанџија из Н. да тражи ђевојку, неки Јово Јавић. Наша касаба онда јако оживи, кад је у изгледу да стекне добра зета на јабани. И ако је иначе наш свијет гостољубив — та Срби смо! — кад стигне тако какав позадружан, онда се и људи и жене претворе у сушту љубазност: ђевојке сејете да им скаче цијена, па дигну малчице носић према нашим момцима, а механиџе и анције радују им се више него Тројичанском сабору, окрене се онда чашћавање, па жесток пазарлук. Игбат, анција, у чији су ап највише падали, био је тад код ђевојачких матера најсимпатичнија особа. Он се хвалио, да се из његова ана испросило десетак ђевојака и да је свака игбали, па му се није жалила дати ни свиленица за добру ријеч, јер он обично први протури с момком мали еглен о ђевојкама, о фамилијама и већ о свему што је у вези са свадбом, па може тако и да нарочито истакне коју кандидаткињу. Од њега се прво сазнаду, ако иначе јабанџија није из раније познат, и подаци о младожењи. Он и за Јова, одмах први дан по доласку, причаше: како има неколико кућа; у једној или двије еједе му Швабе; како тргује све с Бечом и Тријестом; има пет-шест читлука, а нарочито на-

глашаване, како се по биљези, што је дошло, познаје да је домаћинска и салтанетли кућа.

— Е брате, оно још нисам видио... салтанет, ђустерма к'о да је наша какав... О алале су, сат је, ланац је, па прстење... све нако маџи камење, па се сјаки к'о огледало, а суво злато све, па билеси све побанка у калдифели кутџама... Па још, побратиме мој, три велика дуката, а махмудија не знам ни колико је... Е што ће ти нека наша потаслањати...

То се рашчуло брзо, те је Јово свуд по „визитама“ био најљепше примљен. Гуцкало се: те ову ће, те ону ће, те овај га вуче на једну, а други на другу страну, док тек једног јутра пуче глас: Јавић узео ријеч за Љубицу Јеремијеву, а довече ће и просидба бити...

Свијет као свијет: неко је оговара што је преварила онаког момка, к'о што је Срето, неко опет грди њене родитеље што су се слакомили на богатство, а неко опет налази разлога да јој одобри; увријеђена сујета многих матера налази ману час момку, час ђевојци, па ради утјехе на пошљетку у подемјеху закључују:

— Укеба ли га Ката, укеба, улови га лијено... Ама нека, нека... имаће се кад и кајати, што пушти тако своје дијете у свијет... Ко зна, бога ти, и каки је... овамо се ђустерис'о а свашта може бити...

Као грџм из ведра неба, тако је ова вијест утицала на Срета. Сједи он на дућану, не слутећи ништа, шта му се спрема, док изби Урош нешто снужден и невесео.

— Отур, чојче, еједи!

— Ајдмо ако ћеш до моје куће, да се нешто здоговоримо...

Срета нешто штрецну, као да предвиђаше да се нешто рђаво спрема.

— Казуј море и овђе!...

— Не могу, знаш... — па хтједе да забашури — имамо и онај рачун о овновима да видимо, а тестери су ми доле...

Кад су дошли кући, Урош није више околинио.

— Знаш, брате, шта је?!... Љубица се испросила... ријеч дата... Она плакала, кукала, грувала се у прси: нећу жива за њега, сем за Срета, ама свѣдно... И браћа су на њеној страни, али мајка не да... Без Љубина ни-тања дала је ријеч, па је пошље садећели и облећели... Дошао јој се Јавић... сад још може бит' замисља како ће да занне кад поће зету у поде... И стари преш'о на њену страну: ђевојци, вели, лијена срећа искочила, па шта ће чекати...

Срето устаде и оста за тренут непомпчан, само час блиједи, час црвени, као оно рањена звијер, кад се за тренутак обнезнани од првога удара, па да пошље још страшније рикне... Окрене му се она соба око њега, узбуни му се крв и сваки дамар у тијелу чисто дрхташе; дође му нека натприродна снага, стеже рукама грчевито, као да се од нечега брани и само што изусти очајно:

— Урошу!... Шта рече, по Богу?... Зар Љуба?...

— Љуба, ја... Па шта је? — поче Урош да га храбри.

БОРЪЕ ВАШИТАР

СЛАВОНСКА ПАСТИРИЦА

— Ала ја немам среће!...

— Остав' се, чојче!... Зар си ти такав слаичина?... Нек иде!... Сретан јој пут!... Није суђено... шта ћеш!...

Срето се ероза на столицу. И на једанпут сад осјети малаксалост, клоуност, изгуби присебност и не знаде шта да рекне... Учини му се на једном да је то обично, да се испунило оно што је слутио, да је и он више раскрстио са сваком слашћу, са љубави, да нема да изгледа никакав свијетло зрачак... Дође му црно испред очију... тама; а у тами, к'о у даљини, види се лик Љубин, као мали, мали, па тек све расте, расте, и приближује му се... Трже се, да је не гледа, а не може... И као да се борио с нечим, промукло прекиде тишину, која бијаше настала:

— Урошу, по Богу брата, шта ћемо сад?... Еј, мој жалосни аџо, и ти си сад у гробу ратнији од мене...

— Ене ти нега — осјече се Урош оштро, да би тако пресјекао ток његових мисли и окренуо их на другу страну... Ти ћеш, Бога ми, још и заплакати к'о жентурина, какав си... Мушко бре буди!... Не бих ти ја за њу ни пјан поигр'о, која вамо мене држи, а чим други искочи: душо, туј ли си...

— Не бих ни ја, Урошу, одговори Срето мирније, да није ту зора... Зор је ту велики... зулум... Ето, каза ли и ти?...

— Зор, не зор... била ствар.

Срето се тога дана више није враћао у дућан. Отишао је кући, затворио се сам у собу и предао се насвојим мислима. Једва га је мајка умолила, да јој тек пред акшам отвори врата... Смиркло му се још горе, кад је видио онако измучену и уплакану.

— Нано, нано, тако ти Бога остави ме!... Ништа мени није, само ме пушти сама... сад најволим да ме нико не дира.

Тражио је у мислима својим икаква излаза из овог тешког стања. Дође му да оде Љуби, да је украде, на зор да је отме... А што на силу?... Она би и сама... Но, може бити чувају је... Може се из тога свашта исплести... Може и крв пасти... Помисли да оде Јањићу, да му каже, па и да га убије... „Он је мор'о чути да Љуба не полази драговољно за њега... Па опет: што је он крив? Он, као и многи други, куца на ђевојачка врата, и она му се отварају. Шта он зна шта је овамо... Па ја нега да молим?... Боже сачувај, шта ми и то долази на памет?!... Да кажем Љубиној мајци: црна мајко, што убијаш своје дијете... — Јок... то ја као да се намећем... Па шта ћу ја онда? Овако се не може, а морам нешто учинити, морам се с Љубом пошљедњи пут виђети, да је само упитам...“ И ту му опет надође она страшна крв... „Ух, да ми је прозријети у њену душу, да ми је знати да ли

је се оно претварала, је ли ме онако држала... Не би сигурно дочекала да стане пред олтар с Јањићем, виђела би кога вара... А није опет, није... или сам ја будала, па ништа нисам видио... А мајка?... Она црна кукавица, шта она мисли?... Чему се нада?...“ — Па се опет мало прибере и ступи. — „Може бити да је све овако морало да буде... Мој ратлуче, како ме брзо размину, к'о да протрча мимо ме?!... Шта би и свијет рекао?!... Лудује за једном ђевојком. Нек рекне шта хоће... ја је волим и к'о невјеру је волим...“ И осјети да је никад није више волио као сад, сад кад полази за другога, кад се с њом растаје за навијек, кад пушта да други испије сласт њених очију, мирне њедра њена, гризе оне њене свјежне груди... И свега га обужми она силна љубавничка страст, онај тајанствени занос, за којим се толико жуди и чезне... И зар са свијем тим растати се?...

Мајка се опет поврати.

— Срето, мајчина ти мајјека...

Он јој не даде да доврши:

— Нано... не заклињи... Ето нећу... сад идем у чаршију... слушај те... Ето жива ми ти, не бој се, ништа нећу учинити...

Па се диже и оде. Од Зорке је сазнао много штошта и увјерио се да Љуба није ништа крива. Она је плакала, на кољенима преклињала оца и мајку да је не удају, бусала се у прса... па ништа. Мајка бегенисала Јањића, нахвално јој га Срдан Буквић, рекао јој:

— 'Наког момка не треба упуштати... Цаба ти што има мајла, него је поштен, добар... стара домаћинска кућа... А она твоја загледала се у оног Перовића... Бога ти куд се он издиже... да речеш 'нако није му мане, али није спрем ваше куће... Шта је он, славе ти?... Бабо му син'о са села, бив'о и у најму, па сад, бива, да свеже арку с првим кућама... Јок... не бива!...

Ово га је још више поразило. Дош'о му онај Срдан к'о црни ђаво, па да му је да га стегне за онај његов жољави врат, да му покаже ко је за кога прилика... А стара немајка њезина учини му се гора од сваке мајке, зажели да је снађе нека велика заслужена казна, да се каје за ово недјело, па да нега моли за опроштај... Па се опет замисли: „Не даје Бог тако... сирота ће Љуба за њу испаштати... а 'наке проживе добро...“

Замолно је Зорку да каже Љуби да изађе по јацијама у банчу:

— Нећу јој препријечити пут... нек буде како је суђено... само оћу још једном, пошљедњи пут да је видим... Нек ми још ту једну љубав учини...

(СВРШИЛО СЕ)

Јутрење

(Из збирке „Селац“)

Клисар Рака ужегао свеће,
Паучину смако по дувару,
Разастро старо одјејање,
Распалио мангал у олтару,
Па са попом сео те се греје,
Док снег с ветром у прозоре веје.

„Јеси л', Рако, одлукао „треће“?“
Поче попа. „Дела, тркни часом
„И данас смо, канда, лоше среће,
„Аратос ти и с тим нашим тасом,
„Да га гледам празног нисам свик'о
„И јуче нам није био нико!“

Клисар Рака повуче за уже,
И трећи пут јекну мало кубе,
Цикну звоно: „Свршено јутрење!“
Поп устаде и обуче цубе;
И док звоно на молитву гласи,
Он зашао па кандила гаси.

М. М. Петровић

Свилари

† Д-р Рад. М. Лазаревић

ао што међу свима животињама има чувених и незнатних, штетних и корисних, тако има и у огромноме броју инсеката познатих са своје корисности или са своје штетности. Ми ћемо овде да оставимо све остале и само ћемо да се позабавимо једном врстом лептирова, који нам дају свој скупоцени производ — свилу. Ови лептирови припадају групи *прела*, као што се зову у науци, а има их више врста и све су ваневропске. У нас је најпознатији свилар *дудар*, који се сасвим погрешно зове *свилена буба*, јер он нема ни једне црте која би га ма и најмање чинила бубом. Он је лептир као и сви други лептирови, пролази све мене које су својствене инсектима а нарочито лептировима, који најпотпуније пролазе све фазе преображаја од јаја, гусенице, бенчице у чаури па до савршеног инсекта са крилима.

Одгајивачима овога лептира позната је спољашност и у неколико метаморфоза његова, али га многи знају само по чувењу, па зато је у многоме погледу корисно мало ближе упознати се са њиме и његовим сународницима у последње доба.

Брем вели, да најбоље тице певачице имају најкромнију спољашност, а тако је и са нашим Дударом, као најодличнијим међу својима. Крила су у њега прлаво бела, предња су српаста, мрко-жути пас на обојима често је сасвим излизан. Гусеница му је најсавршенија прела; она је сивасто беле боје, на другом и трећем колуту задебљана а на једанајестом има рошчић. Сем тога имају и окца. Она се искључиво храни дудовим лишћем. Из јаја као макова зрна, најпре жутих а доцније сивих, која снесе женка с јесени, 300—500, измиле у пролеће најпре мрке а доцније бело сиве гусенице. После неког времена храњења порасту ове гусенице, а кад достигну извесну зре-

дост, оне почињу да се чауре, замотавајући се с пола унутра и кад се већ замотају толико да их више не видимо, ми чујемо још неко време њихов унутарњи рад, док најпосле и он не престане, што значи да се гусеница потпуно учаурила и лежи привидно умртвљена, као бенчица, у својој колевци — *кокону*. Ови су кокони већином жуте боје, ређе беле, а обе су боје сирове свиле.

После кратког времена треба отпредати коконе и не остављати их да се лептир развије, јер ће он да пробије кокон и тиме испрекида свилени конач, који се после не може употребити. Ради убијања лептира у кокону и лакшег одмотавања свиленог конач, бацају се кокони у врелу воду и, после још неких процедура, одмотава се конач витлом. 500—600 кокона тежи су 1 кгм. Одмотан конач свиле са кокова може да буде дугачак до 600 метара. Од 10—15 кгм свежих кокона или 7 до 9 препаративних добија се 1 кгм сирове свиле, која се после даље прерађује.

Обделавање свиле било је још и пре Христа једна моћна привредна грана у Хини, одакле се распрострла на Тибет. Грци су сазнали за њу приликом својих ратовања на истоку и чак је неко време обделавање свиле било искључиво право грчке државе. У време Римљана свила је златом мерена: цар Хелиогабалус (218 по Хр.) први је Римљанин који је понео одећу од чисте свиле. Јаков I, када је још био краљ шетски, узајмио је пар свилених чарапа да би се могао показати пред енглеским посланицима.

Не зна се поуздано одакле је свилар дудар пореклом, али ће на сву прилику бити да је из Хине, одакле му је и његова храна *дуд*. У Европу су донели „семе“ (јаја) два хришћанина калуђера око 553. год. под Јустинијаном: они су то донели кришом, у својим издубљеним путничким налицама, јер је смрћу запређено сва-

коме ко би пренео свиларе у другу какву страну земљу. Тим пренашањем ударен је темељ свиларству у Европи. По њој се распрострло 711. у Шпанији и Португалији, око 1146 у Сицилији, 1550. у Милану. Хенрих IV увео је свиларство у Француску 1601. год. Фридрих велики у Пруској, где се није могло бујно развити због климатских прилика. У Србију, на сву прилику, пренесено је доцније, из Цариграда или са југа. Штета је што се не обрати више пажње свиларству, које би код нас могло да буде добра привредна грана. Француска је најбогатија гајењем свилара и обделавањем свиле; у њој се употреби годишње до 30.000 кгрм. јаја, што представља вредност од 9 до 15 милиона франака, а вредност извезене свиле износи до 380 милиона франака! У целој Европи употреби се годишње до 24.000 милиона кокона за израду свиле. Али свиларству прети јак ударац, јер од неколико времена на овамо гусенице свиларе често пате од извесних болести, које често толико гусеница сатру да је са њима и велики део наде и труда савршено прошао. Ово је нагонило заинтересоване да се побрину за замену нашега дудара. Досад су чинени огледи са *ајлантусом* из Хине; унесен је у Француску. Гусеница његова храни се листом ричинуса (*Ricinus communis*) и огледи са њиме још нису потпуно довршени.

Други је свилар *хинески храстови свилар* (*Saturnia Pegu*). Овај је лептир велики као и претходни, и оба достижу величину нашег ноћног паунова ока. Од њега се добија јача и јевтинија свила и често се у Хини више цени од дудара. Трећи је свилар *јапански храстови свилар* (*Saturnia Yama-mayu*). Сличан је хинеском, само се мења у боји. Гусеница му је осетљивија и не даје свиле обилато као претходници.

Има још јужно-америчких и северно-америчких свилара, али огледи са њима нису још чинени у оноликој мери колико је потребно, да се дође до поузданих резултата, а тако је од прилике са свима заменицима нашег већ добро познатог дудара. Ко хоће да чини огледе, ваља да их чини са свима, јер ће само тако моћи сазнати, који је од ових лептирова свилара за коју климу и предео.

Пре него што пређемо на друге свиларе, не можемо а да не саопшtimo једно предање, по уверавању истинито, о постанку свиларства у Хини.

Било је једног лепог пролетњег јутра пре 4548 г. Сунце је већ одавно отопило снег по пољима и ливадама, те се беху оденуле сочним зеленилом и шареним пролетњим цвећем. И неколико стабала дичило се већ пуним зеленилом, али остала, бојећи се још ноћних мразева, тек су истерала прве листиће. Над овим светом у зачетку и слабо лиснатим грањем, сводило се сафирно плаво небо, по коме су се ситни бели облачићи полагамо мицали својим путем.

У средини пространог врта дизала се сјајна и дивна палата. Отворише се широка врата, пред којима су стражарили љути, оседели ратници. Цар Хине, Хоанг-Ти, изиђе из двора са својом ћерчицом Луит-Сеу и у пратњи својих саветника и многих дворских чиновника. Он је био одевен дивним оделом од пантерске коже и био је врло расположен, јер су му његови саветници донели најповољније гласове о свима државним приликама и сад је изишао да се мало прошета по озеленелом врту.

Ишли су тако задовољни алејом заоквиреном напунелим дудовима; али на један мах застаде мала принцеса пред једним младим дудићем, који је избио под

окриљем старих дрва и јаче се зеленео него остали, и пажљиво посматраше нешто што је на њему опазила. Цар приђе такође и беше сасвим обузет призором који виде. Стотинама малих црних гусеница пењало се уз гранчице, тражећи хране. Оне су тек биле измилеле из јаја. Млада принцеса се радовала како се само деца могу радовати, кад нађу нову играчку. Цар је заповедио, да се та гранчица пажљиво одсече и донесе у двор, где је метнута у диван суд и наменштена у принцесиној соби.

Луит-Сеу пратила је са необичном пажњом даље развијање гусеница и снабдевала их свежом храном, које је довољно било у дворскоме врту. Она је посматрала како гусенице све више и више расту, и како њихова боја постепено прелази од црне у белу. Често је звала своју мајку, царицу Те-Линг-Ши, да се и она радује посматрањем гусеница. Али једнога дана десило се нешто што је толико узбудило принцесу, да је учинила оно што јој је строго било забрањено. Она је јуригла у кабинет свога оца и не обзирјући се на запрепаштеност седега министра, кога је цар позвао на реферовање, молила је и молила оца све дотле док најзад није пристао да пође за својом несташном ћерчицом и увери се о чуду о коме му је она причала. А шта су то видели?

У раклама оголелих гранчица било је неколико гусеница на ткиву од сјајног жућкастог конца. Оне су ревносно махале главицама својим и оштро царско око опазило је, да се из њихових уста испреда ковац. Овај су ковац оне омотавале око себе и тако пред владачевим очима испредале фино мрежу, која их је све гушће и гушће омотавала и најзад их сасвим покрила. Цар се окрете својој сунрузи, која устаде са разбоја на коме је радила, и приступи да види ову занимљиву радњу гусеница.

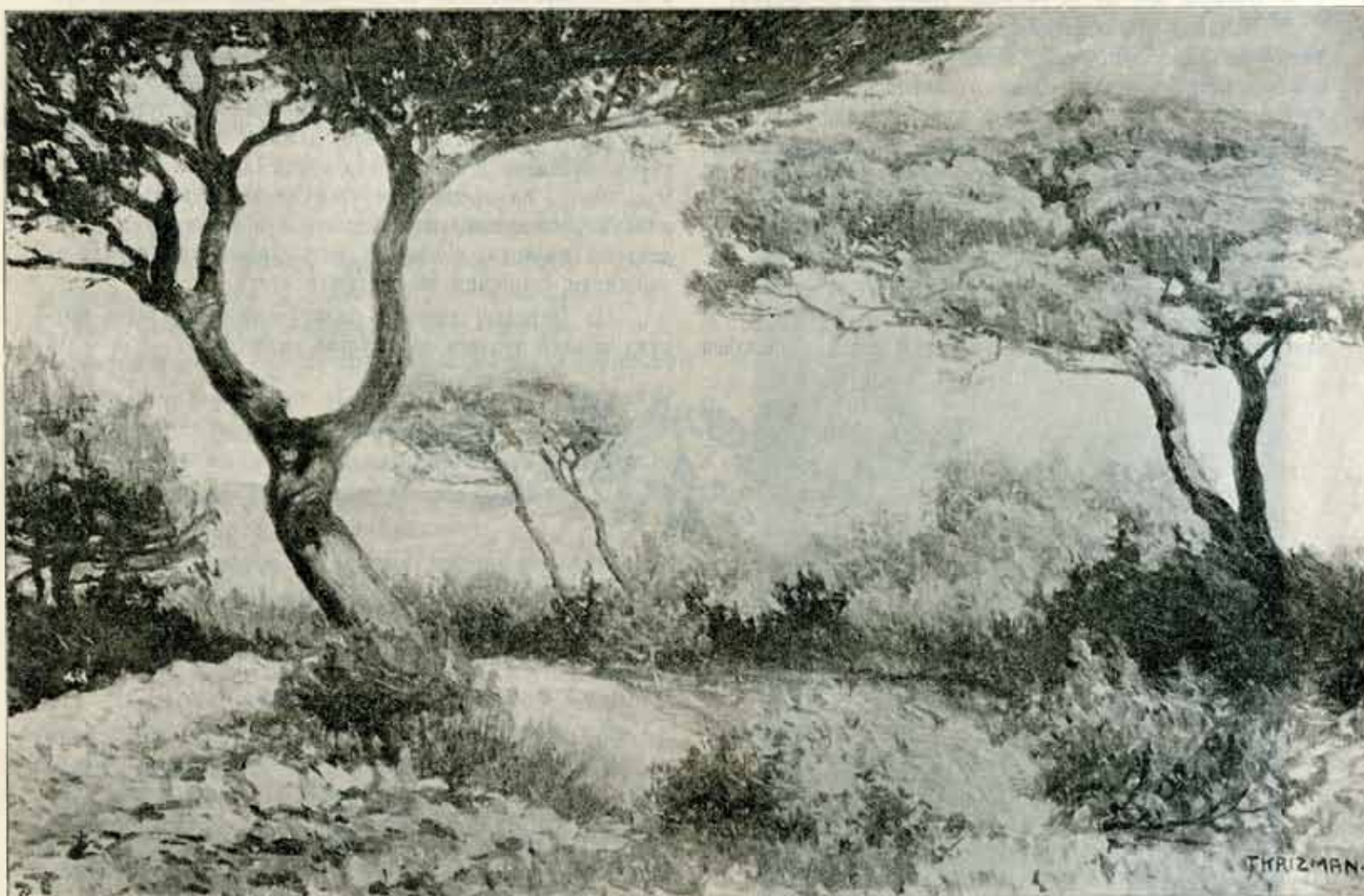
„Ово су марљиве и вредне животињце“, рече цар: „оне се угледају на тебе, и откивају себи дивно одело.“ Од тога доба цар је редовно обилазио ове мале вредне раднице, и не само да је пажљиво пратио њихов рад, него је исто тако дуго и дуго размишљао, шта ће да буде од њих у њиховој густо исплетеној чаури. Једнога дана чуо је цар неко шуштање у једној од њихових сјајних чаура и кад се мало сагнуо да боље чује, опазно је како се један врх овлажи, испушчи и мало затим измиле из чауре мала, бела, дрхтава животињца, којој су крила видно расла — и која најзад нагло одлете. Она је била позната свима, јер су често њени ројеви виђани како облећу у сутон око старих дудова. Није прошло дуго а принцеса је имала читав рој ових животињца у својој соби. Али Луит-Сеу била је дете, а уз то још и принцеса, и хтела је да храни своје љубимце као што је хранила гусенице; али, на њену жалост, ово јој није пошло за руком и ако су облетали око свежег донесеног дудова грања као год и они лептирови у врту. Једнога дана приметила је мала принцеса на гранчицама прилепљена мала, фино зрица и сетила се, да је таква зрица видела и на гранама у врту. Ово своје ново откриће саопштила је својим родитељима, и они су одмах разрешили загонетку, јер су сазнали за преображај лептирова — опет су дошли до лептирских јаја одакле су и пошли.

Од тога доба био је Хоанг-Ти увек замисљен, што је пало у очи и његовим министрима, који су долазили к њему ради државних послова; он их је једва слушао, али су још више били изненађени кад је цар од новог пролећа наредно да се све гусенице, које се нађу на дудовима, донесу у велике дворске сале и у њима негују. Главни надзор водиле су царице.

Кад су у јесен биле гусенице већ учаурене и кокони готови, онда су сви покуњени, а цар је донео једну траву с помоћу које се могао одмотавати конач са кокона и спремати за ткиво. Кад је прикупљено довољно свилина конач, села је царица за разбој и ткала, али не више вуњен, него свилен *царев конач*. Сам је владалац био оснивач свиларства и на скоро затим пронашао је и вештину бојења свиле. Прва одећа, коју је царица откала, красила је девичку лепоту њене кћери, и била је бела; затим је откала одело за цара, које је било бојено плаво — боја неба — и жуто — боја земље, за успомену на онај пролетњи дан, када је цар при светлости сјајнога неба нашао на земљи оно чиме је хтео да усрећи свој народ.

досно кличу: Чан-Фанг! (свилена кућица). Тада мисле на свога цара, који је скоро пре пет хиљада година усрећило народ свој вештином, која је у целој томе дугачкој низу година спасла многе од глади и пропаста.

Остављајући праве свиларе, немирни људски дух, који непрекидно тражи ново, ствара нове основе за своју индустрију — сад је дошао на мисао да употреби и науково ткиво за одећу, као што је употребио лептирско. Ова је идеја само поповљена, а није сасвим нова, јер се још у старо доба тврдило, да су људи научили вештину ткања од наукова и као најстарију ткаљу именују девојку *Арагну*, која се са Минервом упустила у опасну утакмицу на разбоју, и, наравно, била побеђена и претворена у паука, у

ТОМИСЛАВ КРИЗМАН

Из Приморја

Пре него што је смрт учинила крај славноме владоцу цару Хоанг-Ту, радило је тисућима вредних руку на новој производњи, а кад је отишао својим предцима и царица му брзо следовала, благодарни народ хтео му је подићи видан споменик, али један пустињак световаше народу, да учи своју децу, да увек, кад падне тамна ноћ и заблестају небројене звезде, везују свој поглед за небо и кад виде најсјајнију међу звездама да помисле на цара свога а такође и на његову царицу, кад оназе исто тако сјајну звезду. Ово нека иде са колена на колена до крајних времена.

Тако је и биле. Тисућама година прохујало је од тога доба, па и сад кад падне тамна ноћ и почну да се ређају милионима сјајних звезда на тамном небу, онда изиђу деца из својих домова, дигну главу небу и својим живим очима траже најсјајнију звезду и кад је нађу, ра-

коме облику она и данас гове својој страсти — ткању. Али још у оно доба сматрало се науково ткиво као неподесно за одећу. Доцније, у почетку XVIII столећа, ипак су чињени покушаји са научним ткивом, у намери да се њиме замени свила. Ови су покушаји чињени са науцима јужне Француске. *Ле Бон*, у Монпелију, успео је толико, да је, као што се прича, год. 1709. краљу Лудвику XIV начинио одећу од научине. Ово је на сву прилику претерано, али се зна, да је Ле Бон поднео академији наука један пар чарала и рукавице од свиле француских наукова. Та је вест изненадила Европу, а Француска Академија одредила је Реомира и друге да ову ствар проуче. Реомир није могао остварити претеране наде, јер је нашао да наши науци плету сувише фину мрежу тако, да је потребно 90 њихових конача да се испреде само један конач који би по јачини био једнак коначу од свилара. По чињеним

огледима увидело се, да би ова свила била много скупља од праве свиле; да је лошија и мање траје од ове, и тако се изгубила сва нада на израду свиле од домаћих паукова. Али што није било могуће са домаћим пауцима, можда ће бити могуће са туђим. И ако је резултат неповољно испао по добијање свиле од наших паукова, опет су у касније доба чињени поновни огледи са ткивом од паука *креташа* (*Ereia diademata*). Један од огледника поднео је Лондонском друштву за лепе вештини свилен конач од 6.000 метара, који је за два часа добио од 22 паука креташа, али је цена изишла тако огромна, да се морало одустати од мисли на ово ткиво и тежити се тиме, да ће се можда временом наћи подеснијих паукова за овај циљ. Изгледа као да ће та нада ускоро да се испуни.

Подавно већ обратили су Французи своју нарочиту пажњу на *златне паукове*, којих има на њиховим источно-афричким острвима. Ови су пауци добро познати урођеницима, и ови употребљују њихово предиво за мање тканине или га упредају за конце којим шију одело или употребљују за друге домаће потребе. Још пре 100 година даровале су Креолкиње са острва Мавриција царици Јозефини, у знак своје оданости, један пар као злато сјајних рукавица, које су биле изаткане од предива паукова (*Nephola madagascarensis*). Овај *златни паук* са Мадагаскара дугачак је 15 см. Мрежа му је златна и сјајна; на сребрнастој грудној плочици позлаћен

је, ноге су црвене, на врху црне и опружене обухватају обим повеће човечје шаке. То је величина женке а мужак је дугачак само 3 см, и увек је подале од своје женке, а има узрока зато, јер је она у стању да после првог љубавног заноса пождере своју другу половину.

Према огледима са овим пауцима, добијено је од једнога за 10 дана 1900 метара конач, од другог за 7 дана 1300 мет. а од трећег 4000 мет. за 27 дана.

На Мадагаскару се живо ради на добијању ове свиле, где ће, на сву прилику, увек остати главно место за производњу, јер су сви покушаји, да се ови паукови аклиматизују и одомаће у Европи, остали без успеха. Њих има доста врста у топлијим земљама, па баш да се и не остваре све наде за добијање свиле од паукова предива, опет ће се конач од тога предива употребљавати за техничке циљеве, јер је врло јак. Од 12 паукових влакана испреден конач исто је толико јак колико и конач испреден од влакана свилареве гусенице, сем тога је још врло растегљив (12,50% своје дужине на 17° температуре). Сразмера је између оба конач (паукова и гусенице) 0,065 : 0,315, па према томе увек ће коначи од паукова влакна бити лакши, што је много пробитачније за мреже ваздушних лонти, о чему су се у Француској уверили на војничким стацијама за ваздушне лонте.

На Париској изложби била је изнесена једна потпуна женска тоалета од паукове свиле.

К и п о в и

У омрком парку, јаблани
Бунар окружују биели,
Гдје смо ја и госпоја
Као санени сјели.
Док тавни — шуме и тугују
Горди и невесели.

Лаки у небу облаци,
Свјетле пахуље дана,
Лебде и гасну врх јаблана,
И даље од шумних грана
Над ливадам блиеде и путују
Пут тихих и незнатних страна.

А гледају за њима кипови
У грмљу и са чистине
Побијеђени; лире камене
Стисле су руке њине:
Ладни су бози љубави
И замичу ладни — у тмине.

Загреб.

Владимир Видрић

Црвени смех

Одломци из нађеног рукописа

— Леонид Андрејев —

Ђервео с руског ПАУН М. ПРОТИЋ

Пред самом локомотивом на насипу лежало је нешто, помалена камара, из које је стрчала нога.

— Рањеник?

— Не, убијен. Глава му одбијена. Како вас воља, а ја бих упалио предњи фењер. Још ћемо га прегазити.

Камару, са ногом која стрчаше, одбацише у страну; нога се на тренут подиже у вис, као да је хтела трчати по ваздуху, и све ишчезе у црном јендеку. Фењер се распали, и локомотива одједном поцрне.

— Слушајте! — с тихим ужасом прошанута неко.

Како писмо раније чули! Са свију страна — немогуће је било тачно одредити место — долазило је уједначено, са шкргутом стењање, за чудо спокојно у својој величини и рекао би чак равнодушно. Слушали смо много и јаука и стењања, али ово није било налик ни на што од тога. На нејасној црвенкастој површини око није могло ништа спазити, и отуда се чинило, да то стење сама земља или небо озарено сунцем које не излази.

— Пета врта, — рече машинист.

— То је отуда, — показа доктор руком унапред. Студент уздрхта и лагано се окрете нама.

— Шта је ово? Та ово се не може слушати!

— Хајдемо!

Ми пођосмо пешке испред локомотиве, и од нас се начини на насипу огромна сенка, и није била црна, но тамно-црвена од оне тихе, непомичне светлости, која се немо простирала по разним крајевима црнога неба. И са сваким нашим кораком кобно је расло то дивље, нечувено стењање, коме се извор не могаше видети — као да је стењао црвени ваздух, као да је стењала земља и небо. Према својој непрекидности и чудноватој равнодушности личило је за неколико тренутака на цврку зрикаваца у лугу — отегнута и врелу цврку зрикаваца у летњем лугу. И све чешће и чешће налажаху се лешине. Ми смо их овлаш разгледали и бацали с насипа — те равнодушне, спокојне, млитаве лешине, које остављаху на месту лежања тамне мрље усирене крви. У почетку смо их бројили, а после се изгубисмо и престасмо. Много их је било — сувише много за ту злокобну ноћ, која је дисала хладноћом и стењала сваким делићем свога бића.

— Шта је ово! — викао је доктор и некое претио песницом. — Ви — слушајте...

Приближавала се шеста врта, и стењање је постало одређеније, оштрије, и већ се назираху искривљене вилице које испуштаху те гласове. Ми дрхћући загледасмо у руменкасту маглу, чија светлост обмањиваше, кад

неко упоредо са нама, доле, ниже насипа, јако застења вацајним, молећивим стењањем. Одмах га нађосмо, тога рањеника, на чијем су лицу биле само очи — тако су велике изгледале, кад му је на лице пала светлост фењера. Он преста стењати и само је прелазно очима с једнога на другога и на наше фењере, а у очима му се огледаше безумна радост с тога што види људе и ватре — и бе-

Р. Валден

Миша Дмитријевић
члан Хрватског Казалишта

зумни страх, да ће то одмах све ишчезнути, као привиђење. Можда му је већ неколико пута била иста слика пред очима, која је одмах ишчезавала у крвавом и дивљем сну.

Кретосмо се даље и скоро истога тренутка наиђосмо на два рањеника, један је лежао на насипу, други је јечао у јендеку. Кад су их дизали, доктор, дрхтећи од љутине, рече ми:

— Но, шта велите?

И окрете леђа. После неколико корака сретосмо лако рањенога, који сам иђаше, придржавајући једну руку дру-

гом. Он корачаше, затурене главе, право ка нама, и као да не спази кад му се уклони смо, дајући му пролаз. Чини ми се да нас није видео. Заустави се за тренут код локомотиве, обиђе је и пође дуж вагона.

— Седи, боље ће ти бити! — викну му доктор; али он не одговори.

То су били црни који су нас ужаснули. А затим смо их све чешће налазили на насипу и око њега, а цело поље, обливено непомичним црвеним одблеском пожара, стаде гамизати као живо и одјекивати силним узвицима, јаукањем, проклињањем и јечањем. Ови црни брежуљци гамизали су и вукли се као дремљиви раци пуштени из котарице, погрбљени, чудновати, мало налик на људе по својим непоузданим покретима и тешкој непомичности. Једни су били неми и послушни, други су јечали, урликали, грдили и мрзили нас, који смо их спасавали, тако страсно, као да смо ми створили и ту крваву равнотушну ноћ, и њихову напуштеност међу лешинама, и оне страшне ране. Већ је недостајало места у вагонима, хаљине су нам све биле мокре од крви, као да смо дуго стајали под крвавом кином, а рањенике су непрестано носили, и непрестано је све онако дивље гамизало оживело поље.

Неки су се сами довлачили, други су прилазили љуљајући се и падајући. Један војник готово нам притрча. Имао је разирскано лице, само му једно око остало, које је севало дивље и страшно, а био је готово го, као да је из купатила изишао. Одгурну ме, напина оком доктора и шчена га хитро левом руком за прса.

— Разбићу ти њушку! — узвикну дрмајући доктора, и додаде, отежући и јетко, циничну псовку. — Разбићу ти њушку! Гаде један!

Доктор се истрже, јурну на војника, и гушећи се узвикну:

— Даћу те под суд, хуљо! У затвор! Ти ми сметаш да радим! Хуљо! Животињо!

Раставише их, али је војник још дуго викао: Гаде један! Разбићу ти њушку!

Већ ме остављаше снага и одмакох се у страну да поћушим цигару и да мало одахнем. Од сасушене крви као да сам навукао на руке црне рукавице; прети су се с муком скуњљали, губећи цигаре и палидрвце. И кад сам припаљено цигару, дувачки дим ми се учини тако пов и чудноват, сасвим нарочитога укуса, који нисам осетио ни раније ни доцније. Тада ми приђе студент — санитар, онај што је са нама ишао — али се мени учини, као да сам га видео пре неколико година, а никако не могу да се сетим, где? Корачао је чврсто, као да је маршовао, и гледао је кроз мене некуда даље и више.

— А они спавају, — рече он као савршено мирно. Ја планух, као да се пребацивање мене тицало.

— Ви заборављате, да су се они десет дана тукли као лавови.

— А они спавају, — понови он, гледајући кроз мене и више. Затим се наже к мени и, претећи прстом, исто онако сухо и мирно продужи:

— Рећи ћу вам. Рећи ћу вам.

— Шта?

Он се све ниже нагињаше мени, значајно претећи прстом и понављаше:

— Рећи ћу вам. Рећи ћу вам. А ви им испричајте.

И све онако оштро ме гледајући и још једном претивши прстом, извади револвер и онали у своје слепо око. И то ме ни мало не зачуди и не уплаши. Узех цигару у леву руку, пишух прстом рану и упутих се вагонима.

— Студент се убио. Чини ми се, још је жив, — рекох доктору. Он се ухвати за главу и прстења:

— Ах, ђаво га!... Та немамо више места. Ено и онај ће се још мало убити. И дајем вам часну реч, — срдито и претећи узвикну он: — и ја ћу! Да! И онда — идите пешке. Места нема. Можете се жалити, ако вас је воља!

И вичући даље, он се окрете, а ја придох ономе, који ће се одмах убити. То је био санитар, такође, чини ми се, студент. Он стајаше наслоњен челом на вагон, рамена су му се трзала од плача.

— Престаните! рекох му, дотакавши се рамена.

Али се он не осврте, не одговори и плакаше. И у њега беше потиљак младалачки као у онога, и исто онако страхан; стајао је раскорачених ногу, као цијаница кад повраћа; врат му је био у крви — мора бити да се хватао рукама.

— Дакле? — рекох ја нестрпљиво.

Он се одмаче од вагона, саже главу, погуре се као старац и пође некуд у помрчину, даље од свију нас. Не знам зашто, подох и ја за њим, и дуго смо ишли, све некуд у страну, даље од вагона. Чини ми се, он плакаше; и мени би тешко и сам хтедох плакати.

— Станите! — узвикнух ја, зауставивши се.

Али он иђаше, с муком мичући ногама, погурен, налик на старца, са својим узаним плећима и непоузданим ходом. И ускоро га несташе у црвенкастој магли, која је изгледала као светлост, а ништа није осветљавала. И ја остах сам.

У лево, далеко већ од мене, промаче ред нејасне светлости — то воз оде. Ја сам био сам — међу мртвацима и онима који умираху. Колико их је још остало? Поред мене је било све непомично и мртво, а тамо даље гамизала је пољана, као жива — или ми се тако чинило што сам ја сам. Али стењање не престајаше. Оно се ширило по земљи — утањено, очајно, налик на дечји плач, или на урлик хиљаде бачених штенади. Као оштра, бескрајна ледена игла, улазаше ми он у мозак и лагано се креташе назад и напред — назад и напред...

Шести одломан

... то су били наши. Услед побрканога кретања, које је у току последњег месеца пратило обе војске, и нашу и непријатељску, мењајући све наредбе и планове, ми смо били уверени, да се на нас креће непријатељ, и то че-

тврти корпус. И већ је све било спремно за напад, кад неко јасно примети на догледу наше мундире, те се кроз десет минута претпоставка претвори у мирну и срећну увереност: то су били наши. И они су, како изгледа, познали нас: ишли су нам у сусрет савршено спокојно, и у томе безбрижном кретању осећао се исти, као и код нас, срећни осмејак неочекиваног сусрета.

А кад они почеше пуцати, ми за неко време не смогомо разумети, шта значи то, и још смо се смешили, — под читавим пљуском шрапнела и танади, који снаше на нас и за час покоси стотине људи. Неко викну да је то грешка, и — тога се добро сећам — сви ми увидесмо, да је то непријатељ и да је оно његова униформа, а не наша, и одмах одговорисмо ватром. Кроз петнаест, по свој прилици, минута — одбише ми обе ноге, и тек сам дошао себи у болници, после ампутације.

томе говорили, дајући тачна објашњења, која су им изгледала могућна и јасна. Сам пак ја ни сада не могу потпуно уверено рећи, како се почео тај чудновати неспоразум, пошто сам подједнако јасно видео прво нашу, црвену униформу, а затим њину, перанцасту. И некако су врло брзо сви заборавили тај случај, тако заборавили, да су о њему говорили, као о правој битки, и у том смислу су били написани многи, потпуно искрени извештаји; ја сам их тек код куће читао. Према нама, рањенима у томе боју, учешћа су била у почетку у неколико чудновата, — као да су нас мање жалили него друге рањенике, но убрзо је ишчилело. И тек нови случајеви, слични овоме, то јест што су у непријатељској војсци два одреда збиља потукла један другога скоро до ноге, сукобивши се ноћу прса у прса — даје ми право да мислим, да је ту била погрешка.

Иван Тишов

Настава

Упитих: чиме се свршио бој? али ми одговорисе завијено утешно, из чега закључих, да смо потучени; а затим мене, богаља, обузе радост, што ће ме сад послати кући, што сам ја ипак жив — жив за дуго времена, за навек. И тек сам после недеље дана дознао неке подробности, које ме поново бацише у сумњу и нов, још не претриљен страх.

Да, изгледа да су то били наши. — и наша граната бачена из нашега тона, нашим војником, одбила ми је ноге. И нико није могао објаснити, како се то могло догодити. Нешто се десило, нешто је помрчало вид, и два пука једне војске, стојећи на растојању једне врсте један од другога, читав час су истребљавали један другога, потпуно уверени, да имају посла с непријатељем. Нерадо су се сећали тога случаја, и — што је најчудноватије — видели се, да многи ни до сада не увиђају погрешку. Управо, увиђали су је, али су мислили, да је она доцније наступила, а у почетку су заиста имали посла са непријатељем, који се негде сакрио у општој забуни и подметнуо нас под своје картече. Неки су отворено о

Наш доктор, онај што ми је извршио ампутацију, сув, кошчат старац, који заудараше на јодоформ, дувански дим и карбол, који се вечито нечему смејаше испод жуто-седих, поретких бркова, рече ми, жмиркајући очима:

— Срећа ваша, што идете кући. Овде некако не иде како треба.

— Како то?

— Онако. Не ваља. У моје време простије је било.

Он је суделовао у последњем европском рату, који је био скоро пре четврт века, и често га се са задовољством сећао. А овај није разумевао и, како сам приметно, бојао се.

— Да, не ваља, — уздахну он и намршти се, скривен у облаку дуванског дима. — И сам бих отишао одавде, кад би се могло.

И нагнувши се мени, прошапута кроз жуте, онаљене бркове:

— Скоро ће наступити такав моменат, кад већ нико више неће одавде отићи. Да. Ни ја, нико! — и у блиским, старим очима његовим спазих онај исти укочени, туши

израз. И нешто ужасно, несносно, налик на пад хиљаде зграда, сену у мојој глави и, мрзнући се од ужаса, прошапутах:

— Кржави смех.

И он би први који ме је разумео. Он живо клигну главом и потврди:

— Да. Кржави смех.

Седе сасвим близу мене и, зверајући по соби, прошапута брзо, старачки, мичући оштром, проседом брадицом:

— Ви ћете скоро отићи, па хоћу да вам кажем. Јесте ли гледали кадгод тучу у дому за умоболне? Нисте? А ја сам гледао. И они су се тукли, као здрави. Разумете ли: као здрави. — Он понови значајно неколико пута ту фразу,

— Па шта је с тим? — тако исто шапатом и уплашено упитах ја.

— Ништа. Као здрави.

— Кржави смех! рекох ја.

— Умирили су их водом.

Ја се сетим кнше, која нас је онако поплашила, и наљутих се.

— Ви сте полудели, докторе!

— Нисам више од вас. У сваком случају, нисам више.

Он обухвати рукама оштра, старачка колена и зацерека се; и бечећи се на ме преко рамена, са истим неочекиваним и мучним смехом на сувим уснама, он неколико пута лукаво намигну на ме, као да смо само ја и он знали нешто врло смешно, што нико не зна. Затим, свечано као професор мађионичарства, који показује вештине, високо подиже руку, лагано је спусти и опрезно, двама претима дотаче се онога места на покривачу, под којим би се налазиле моје ноге, да нису одсечене.

— А разумете ли ово? тајанствено запита он.

Затим исто онако свечано и значајно показа руком редове постеља, на којима лежаху рањеници, и понови:

— А можете ли ово објаснити?

— Рањеници, — рекох. — Рањеници.

— Рањеници, — понови он, као ехо. — Рањеници. Без ногу, без руку, с разнесеним трбухом, згњеченим грудима, избијеним очима. Ви то разумете? Врло ми је мило. Значи, разумећете и ово?

С гипкошћу, неочекиваном у његовим годинама, баца се доле и стаде на руке, одржавајући ногама равнотежу у ваздуху. Вели летњи огртач пресави се доле, лице му се нали крвљу, и, гледајући ме упорно чудноватим, изврнутим погледом, с муком избаци непрекидане речи:

— А да ли... и ово... разумете?

— Престаните, — прошапутах ја уплашено. — Иначе ћу викати.

Он се преврну, заузе природан положај, седе опет код моје постеље и, задуван, настави:

— И то нико не разуме,

— Јуче су опет пуцали.

— И јуче су пуцали. И прекјуче пуцали, — одмахну он главом.

— Ја хоћу кући! — рекох тужно. — Драги докторе, ја хоћу кући. Не могу овде остати. Престајем веровати, да има кућа, где је тако лепо.

Он мишљаше о нечему и не одговори, а ја заплаках:

— Ох, Боже, ја немам ногу. Ја сам тако волео да идем на велосипеду, да јурим, трчим, а сад немам ногу. На десној сам ноzi љуљао сина, и он се смејао, а сад... Проклети да сте! Куда ћу? Мени је тек тридесет година... Проклети да сте?

И ја сам ридео, ридео, сећајући се својих милих ногу, својих брзих, јаких ногу. Ко ми их је одузео, ко их је смео одузети!

— Слушајте, — рече доктор, гледајући на другу страну. — Јуче сам видео, кад нам је дошао непријатељски војник. Луд војник. Био је готово го, изубијан, изгребан, гладан као животиња; сав обрастао косом, како смо и сви ми обрасли, и лично је на дивљака, на првобитнога човека, на мајмуна. Млатарао је рукама, превијао се, певао и драо се, и јуришао да се бије. Нахранили су га и отерали натраг — У поље. Куд би их иначе? И дању и ноћу лутају они, као издрпане и злослуте аветине, по брдима и гудурама, напред и натраг и у свима правцима, без пута, без циља, без приетаништа. Млатарају рукама, церекају се, деру се и певају, и кад се сусрећу, ступају у тучу, а може бити, и не виде један другог. Чиме се хране? По свој прилици — ничим, а може бити, лешинама, заједно са зверовима, заједно са оним дебелим, изуједаним подивљалим псима, који по читаве ноћи урлају по брдима и скамучу. Ноћу као птице, пробуђене буром, као гадни лептири, скупљају се на ватру, и чим се наложи ватра због хладноће, кроз пола часа изникне око ње десетак крештавих, исцепаних, дивљих прилика, сличних озеблним мајмунима. Понекад пуцају на њих из незнања, понекад нарочито, изведени из стрљена њиховом бесмисленом, страшном дреком...

— Ја хоћу кући! — викао сам затиснувши уши. И као кроз памук, глухо и грозно продирале су у мој напаћени мозак нове ужасне речи:

— ...Много их има. Стотинама их умире у провалијама, у курјачким руцама, начињеним за здраве и паметне, на остацима бодљикаве жице и колу; они се увлаче у правилне, разумне битке и бију се као јунаци — увек напред, увек храбри; али често бију и своје. Они ми се допадају. Сад тек још силазим с памети и зато седим и разговарам се с вама, а кад ме разум потпуно остави, изићи ћу у поље — изићи ћу у поље, узвикнућу поклич, скупићу око себе те јунаке, те витезе без страха, и објавићу рат целој свету. У веселој гомили, с музиком и песмама, ући ћемо ми у градове и села, и куда ми прођемо, туда ће све бити црвено, тамо ће све све окретати и играти, као ватра. Они који нису помрли, придружиће се нама, и наша ће храбра војска расти, као лавина, и очистиће сав тај свет. Ко каже, да се не сме убијати, палити и отимати?...

Он се већ дераше, тај полудели доктор, и као да својом виком разбуди утишане болове оних, у којих беху некидане прси и трбуси, и избијене очи, и пребијене ноге. Страшним, јецавим и плачним стењањем напуни се соба; са свију страна окреташе нам се бледа, жута и напуњена лица, нека без очију, нека тако страховито наказна, као да су се из пакла вратила. И они јечаху и слушаху, а кроз отворена врата пажљиво погледаше мрачна, неуобличена сенка, која се подигла изнад света, и полудели старац викаше, пружајући руке:

— Ко каже, да се не сме убијати, палити и отимати? Ми ћемо и убијати, и палити, и отимати. Весела, безбрижна гомила јунака, ми ћемо све разрушити: њихова здања, њихове универзитете и музеје; као весела деца, пуни огњеног смеха, поиграћемо на развалинама. Објавићу да је наша отаџбина луда кућа, да су наши непријатељи и лудаци сви они, који још нису сишли с памети; и када се велики, ја непобедан, радостан, зацарим над светом, као његов једини владалац и господар — какав ће весео смех обузети васиону!

— Кржави смех! — повиках ја прекидајући га.
— У помоћ! Ја опет чујем кржави смех!

— Пријатељи! — продужи доктор обраћајући се јецавим, унакаженим сенкама. — Пријатељи! Ми ћемо имати црвено, крваво сунце и црвен месец, и зверови ће имати црвену веселу длаку, и ми ћемо одрати кожу с онога, — ко је сувише бео, ко је сувише бео... Јесте ли пробали да пијете крви? Она је помало топла, али је она црвена, и има тако весели, кржави смех!..

Седми одломан

...то је било нечовечно, то је било незаконито. Црвени крст поштује цео свет, као светињу, и они су видели, да то не иде воз са војницима, него с немоћним рањеницима, и требало је јавити да је подметнута мина. Несрећни људи, они су већ сањали о кући...

Осми одломан

...око самовара, око правога самовара, из кога је куљала пара, као из локомотиве — чак је и стакло на лампи мало замагљило, тако је јако ишла пара. И шољице су биле исте, с поља плаве а изнутра беле, врло лепе шољице, које нам је још о свадби поклонила женина сестра — врло красна и добра женска.

— Ваљда нису све читаве? — упитах ја неверљиво, мешајући шећер у чаши чистом сребрном кашичицом.

— Разбили смо једну. — рече жена расејано отварајући славину, из које дивно и лако потече врела вода. Ја се насмејах.

— Шта ти је? — упита брат.

— Ништа. Е, сад ме одвучите још једанпут у кабинетић. Потрудите се око хероја! Доста сте беспосличили без мене! И ја, наравно у шали, запевах: Хајдмо храбро у бој, другови, на непријатеља...

Они разумеше шалу и осмехнуше се, само жена не подиже главу: она брисаше шољице чистим извезеним убресом. У кабинету опет сназих: плавичасте танете, лампу са зеленим штитом и сточић, на коме стајаше боца с водом. И он беше мало прашњав.

— Наспите ми водице из њега, — наредих ја весело.

— Сад си чај пио.

— Не мари, не мари, наспите. А ти, — рекох жени, — узми сицићића и поседи мало у оној соби. Молим те.

И малим гутљајима, с насладом, ја пијох воду, а у суседној соби седела је жена и син, али их нисам видео.

И. ЗАЈЕЦ СТАРИ ЈАПАНСКИ БОРАЦ

— Тако, добро је. Сад одите амо. Али зашто он тако дуго не иде да спава?

— Мило му је, што си се ти вратио. Иди оцу, чедо моје.

Но дете се заплака и сакри се у мајчину крилу.

— Зашто плаче он? — упитах у недоумици и окретох се: — Зашто сте сви тако бледи и ћутите, и идете за мном као сенке?

Брат се гласно насмеја и рече:

— Ми не ћутимо.

И сестра понови:

— Ми непрестано разговарамо.

— Ја одох да спремам вечеру, — рече мати и журно изиђе.

— Да, ви ћутите, — с неочекиваном увереношћу понових ја. — Од самога јутра ја од вас не чујем ни

речи; само ја ћертам, смејем се и весео сам. Зар ми се ви нисте обрадовали? Зашто сви избегавате да ме гледате, зар сам се тако променио? Да, тако променио. Ни огледала не видим. Зашто сте их уклонили? Дајте ми огледало.

— Сад ћу донети, — одговори жена и дуго се не врати, а огледалце донесе собарица. Ја погледах у њ, и — већ сам видео себе у вагону, на станици — то је било исто лице, мало постарело, но ипак обично. А они, чини ми се, као да су очекивали да ћу ја узвикнути и пасти у несвест, — тако су се обрадовали, кад сам мирно унштао:

— Шта има ту необично?

Све гласније смејући се, сестра брзо изиђе, а брат рече уверено и мирно.

— Да. Мало си се изменио. Тек си нешто оћелавио.

— Хвали Бога и за то, што је глава остала, — одговорих ја равнодушно. — Ама куд одлазе оне: час једна, час друга. Провозај ме још по собама. Како је удобна столица, ништа се не чује кад иде. Колико сте је платили? Нећу баш жалити новца; купићу себи још боље ноге... Гле, велосипед!

Он висаше о зиду, још сасвим нов, само му гуме спласнуле без ваздуха. На гуми задњега точка застало мало блата — кад сам се последњи пут возио. Брат је ћутао и не креташе столицу, и ја сам разумео то ћутање и ту неодлучност.

— У нашем куку само су четири официра остала живи! — суморно рекох ја. — Ја сам врло срећан... А велосипед узми ти, сутра га узми.

— Добро, узећу, — покорно пристаде брат. — Да, ти си срећан. Пола је нашег града у црини. А ноге — то, занста...

— Разуме се. Нисам ја поштоноша.

Брат се изненадно заустави и уншта:

— А што ти се тресе глава?

— Ситница. То ће проћи, вели доктор.

— Па и руке?

— Да, да. И руке. Све ће то проћи. Вози, молим те, досадио ми је стајати.

Покварише ми расположење, ти незадовољни људи; но радост ми се поново врати, кад ми почеше намештати постељу, праву постељу, на дивном кревету, на кревету, који сам ја купио пред свадбу, пре четири године. Прострли су чист чаршав, затим претресли јастуке, пресавили покривач. Док сам ја гледао ту свечану церемонију, у очима су ми сијале сузе од смеха.

— А сад ме свуци и положи, — рекох жени. — Како је лепо!

— Сад, мили мој!

— Брже!

— Сад, мили мој!

— Та шта радиш?

— Сад ћу, мили мој.

Она стајаше иза мојих леђа, код великог огледала, и ја узалуд окретах главу да је видим. И наједанпут она завика, тако завика, како се само у рату виче:

— Како је то!

И јурну к мени, загрли ме, паде крај мене, кријући главу код одсечених ногу, с ужасом окрећући се од њих и поново падајући, љубљаше ове остатке и плакаше:

— Какав си ти био! Та теби је тек тридесет година! Био си млад, леп. Како је то! Како су сурови људи. Зашто је то? Које је то било потребно? Ти, мој добри, мој јадни, мој мили, мили...

И тада, на тај јавк, дојурише сви они, — и мати, и сестра, и дојкиња, и сви су плакали, нешто говорили, вукли се око мојих ногу, и тако плакали... А на прагу је стајао брат, блед, сасвим бео, вилице су му се тресле и с вриском узвикну:

— Ја ћу ту с вама полудети! Полудећу!

А мати се вукла око столице и није више јаукала, само је крчала и ударала главом о токове. Чист кревет, с претресеним јастуком, с преврћеним покривачем, стајаше; онај исти кревет, који сам купио пре четири године — пред свадбу...

Девети одломак

...Седео сам у кади с топлом водом, а брат је узбуђено корачао по маленој собици, час седео, час устајао, узимао у руке сапун, чаршав, примицао кратковидим очима и опет остављао. Затим се окрете к зиду и, откидајући претом леп, ватрено продужи:

— Помисли сам: зар се могу без казне десетине и стотине људи учити сажалењу, намети, логици. — давати им свест. У главном — свест. Може човек постати немилосрдан, изгубити осетљивост, навићи да гледа крв и сузе и патње — као и они касаци или понеки доктори или војници; али како може онај који позна истину, одрећи се ње? По моме мишљењу, то је немогуће. Од детињства су ме учили да не мучим животиње, да будем милосрдан; томе су ме училе и све књиге које сам прочитао, и ја с болом жалим оне, који пропадају у нашем проклетом рату. Али ето време пролази, и ја се почињем навикавати на све те смрти, патње и крв; ја осећам, да и у обичном животу постајем мање осетљив, више равнодушан и само ме јака узбуђења потресају, — али на сам факт рата не могу се навићи; мој ум није у стању да појми и објасни оно што је у своје основу безумно. Милон људи скупиљају се на једно место, труде се да даду правилност своје раду, убијају један другог, и свима је подједнако тешко, и сви су подједнако несрећни — на како је то, зар то није лудост?

Он се окрете и унштао управи на ме своје кратковиде, наивне очи.

— Крвави смех! — одговорих ја весело брчкајући се.

— И ја ћу ти истину рећи, — рече он положивши хладну руку на моје раме, но као да се уплаши што је голо и мокро, брзо је одмаче: истину ћу ти рећи. Мене је веома страх да не полудим. Не могу да разумем, шта се ово дешава. Не могу да разумем, и то је ужасно. Кад

би ми когод то могао објаснити, али нико не може. Ти си био у рату, видео си — објасни ми.

— Иди до врата! — одговорих у шали брчкајући се.

— Ето и ти тако! — тужно продужи брат: — Нико

Брат протр своје хладне руке, тихо се насмеши и продужи:

— Кад си ти још тамо био, бивало је ноћи, кад ни сам могао заспати, и онда су ми долазиле на ум чудне

Фран Тратник

Врачара

ми није у стању помоћи. То је ужасно. И ја престајем даље разумевати, шта је могуће, шта немогуће, шта је паметно, а шта лудо. Кад бих те ја сад дохватио за гушу, прво полако, као мазећи, а после јаче и удавио те — шта би то било?

— Ти говориш којешта. То нико не ради.

мисли: да узем секиру и да побијем све: маму, сестру, послугу, нашег пса. Разуме се, да су то биле само мисли, и ја то никад нећу учинити.

— Надам се, — осмехнух се ја брчкајући се.

— Ето, плашим се и пожева, свега оштрога, сјајнога! Чини ми се, ако узем у руке нож, да ћу извесно

кога било заклати. Зар није тако — зашто да не закољем, кад је нож оштар?

— Довољан основ. Ала си ти, брате, чудноват човек! Дела, пусти још мало топле водиче.

Брат одврну славину, оточи воде и продужи:

— Па ме страх и од гомиле, светине, кад је се много скупи. Кад у вече чујем на улици жагор, вику, обузме ме дрхтавица и помислим, да то већ почиње... сеча. Кад неколико људи стоје један према другом и не чујем о чему се разговарају, мени ће се учинити, да ће сад повикати, бацити се један на другога, и учиниће се убијство. А знаш ли, — тајанствено се примаче он моме уху, — новине су пуне вести о убијствима, о некаквим загонетним убијствима. Бесмислица је тврдити, да колико је људи, толико је ђуди — човечанство има један разум и он се почиње мутити. Пини моју главу, како је врела. У њој је ватра. А понекад постане хладна, и све се у њој мрзне, леди, претвара се у страшни, непомични лед. Ја морам полудети, не смеј се, брате: ја морам полудети. — Већ има четврт часа — време је да изиђеш из каде.

— Још мало. Један минут.

Тако ми је пријатно било седети у кади, као и пре, и слушати познати глас, не обраћајући пажње на речи, и гледати све познате предмете, прости, обичне: бакарну, мало поззеленелу славину, зидове с познатим сликама, фотографске потребе, у реду размештене на полици. Опет ћу се занимати фотографијом, снимати прости и тихе пределе и сина: како се смеје и шали, како иде. Тиме се може занимати и без ногу. И опет ћу писати — о наметним књигама, о новим успесима људскога ума, о лепоти и миру.

— Аха-ха-ха! — засмејох се ја брчкајући се.

— Шта ти је? — уплаши се брат и побледе.

— Ништа. Весео сам, што сам код куће.

Он ми се осмехну као дете, као млађем, и ако сам био три године старији од њега, и замисли се као старац који има велике, суморне и старе мисли.

— Куда да се бежи? — рече он смагнувши раменима. — Сваки дан, приближно у један час, новине заустављају ток, и цело човечанство уздрхти. Та једновременост осећаја, суза, мисли, патњи и ужаса одузима ми снагу, и ја сам онда као ивер на таласима, као сламка у вихору. Нека ме сила избаци из обичнога колесека, и свако јутро бива један страشان моменат, кад лебдим у ваздуху изнад мрачне провалије безумља. И ја ћу упасти у њу, морам упасти. Ти још не знаш све, брате. Ти не читаш новине, од тебе много шта крију — ти још не знаш све, брате.

И то, што он говораше, изгледало ми је мало немилу, мрачна шала, — то је била судбина свију оних који су у безумљу своје приближавали се безумљу рата и одвраћали нас од њега. Ја сам то сматрао за шалу — као да сам заборавно у томе тренутку, брчкајући се у топлој води, све оно што сам тамо видео.

— Па нека их, нека крију, — а мени ваља излазити из каде, — рекох ја лакомислено, а брат се осмехну и позва слугу, те ме извадише и обукоше. Затим сам пио мирисни чај из своје пругасте чаше и мислио, да се може и без ногу живети, а онда су ме одвезли у кабинет, до мога стола, и ја се спремих да радим.

До рата сам писао у једном часопису преглед туђих књижевности, и сад поред мене, докле могу руку пружити, лежала је гомила тих милих, дивних књига у жутим, плавим и загаситим повезима. Моја радост је била тако велика, уживање тако дубоко, да се нисам могао накапити да читам и само сам претурао књиге, нежно их мазећи руком. Осећао сам, да ми по лицу плива осмејак, вероватно, врло глуп осмејак, али га ја нисам могао задржати, уживајући у лено изведеним насловима на корицама, у словима, у строгој и дивној простоти цртежа. Како је много у свему томе ума и осећаја лепоте! Колико ли је људи морало радити, тражити, како је много ваљало уложити дара и укуса, да би се начинило, рецимо, ово слово, тако просто и укусно, тако паметно, тако хармонично и лепореко у својим непреплетаним цртицама.

— А сад ваља радити, — озбиљно, с поштовањем према послу рекох ја.

И узех перо, да ставим заглавље — и, као жаба привезана концем, стаде пљескати моја рука по хартији. Перо је продирало кроз хартију, шкрипало, трзало се, бесомучно јурило у страну и изводило ружне линије, непрекидане, криве, без смисла. Ја не узвикнух, не помакох се — охладих се и укочих појимајући страшну истину која се приближаваше; — а рука је скакала по јасно осветљеној хартији и сваки је прст на њој тресао се у таком немоћном, живом, безумном ужасу, као да су ти прсти били још тамо, у рату, и гледали крв и пожар, и слушали јечање и јауке неописаног бола. Они се одвојеше од мене, оживеше, посташе очи и уши, ови прсти који безумно дрхтаху; и ледећи се, немајући снаге да викнем и помакнем се, пратио сам њихову дивљу игру по чистој, белој листу.

И била је тишина. Они су мислили, да ја радим, и позатварали су сва врата, да ме ни звук не узнемири; — сам, без снаге да се покренем, седео сам у соби и послушно гледао како ми руке дрхћу.

— Ништа то није, — рекох гласно, а у тишини и усамљености кабинета глас одјекну промукло и ружно, као глас полуделог. — Ништа то није. Ја ћу диктовати. Та Милтон је био слеп, кад је писао свој „Повраћени рај“. Ја могу да мислим — а то је главно, то је све.

И почех састављати дугу, оштроумну фразу о слепом Милтону, али се речи почеше мешати, испадати, као из рђавога штампарског слога, и док сам дошао до краја фразе, већ сам заборављао њен почетак. Хтео сам да се сетим онда, одакле је то почело, зашто ја пишем ту чудновату, бесмислену фразу о некаквом Милтону — и нисам могао.

— „Повраћени рај“, „Повраћени рај“, — понављао сам и нисам разумевао, шта значи то.

И онда ми паде на ум, да уопште много заборављам, да сам постао необично расејан и бркам познате личности; да чак у простом разговору губим речи, а понекад, и ако знам реч, не могу никако да разумем њено значење. Јасно ми се представи овај данашњи дан: некако необичан, кратак, одсечен, као моје ноге, с празним загонетним местима — дугим часовима губитка свести или осећаја, о којима се ничега не могу да сетим.

Хтео сам да зовнем жену, али сам заборавио, како јој име, — то ме већ не зачуди нити уплаши. Проша-путах тихо:

— Жено!

Нескладна, необична у понашању реч тихо одјекну и замре без одговора. И била је тишина. Они су се бојали да неопрезним звуком не сметају моме раду, и била је тишина — прави кабинет научника, сиретан, тих, згодан за размишљање и књижевничко стварање. „Мили моји, како се брину за мене!“ — помислих ја, разнежен.

...И надахнуће, свето надахнуће осени ме. Сунце се упали у мојој глави, и његови врели стваралачки зраци расуше се по целом свету, пуштајући цвеће и песме. Цвеће и песме. И ја сам целе ноћи писао, не осећајући умор, слободно летећи на крилима силнога, светога надахнућа. Ја сам писао велико, бесмртно дело — цвеће и песме. Цвеће и песме...

ДРУГИ ДЕО

Десети одломан

... срећом, он умре прошле недеље, у петак. Понављам, то је велика срећа за брата. Богаљ без ногу, сав у дрхтавици, с разореном душом, у својој безумној екстази књижевнога стварања био је страшан и бедан. Од саме оне ноћи читава два месеца писао је не дижући се са столице, не примајући храну, плачући и псујући, кад би га за неко време уклањали од стола. С необичном брзином летео је сухим пером по хартији, одбацивао листиће један за другим и све писао, писао. Изгубио је сан, и тек двапут нам је пошло за руком да га на неколико часова положимо у постељу, захваљујући јакој дози морфијума, а после тога већ ни наркоза није била у стању победити његову стваралачку безумну екстазу. По његову захтеву, на прозорима су вас дан биле завесе, и лампа је горела, правећи илузију ноћи, а он је пушио цигару за цигаром и писао. Како изгледа, био је срећан, и никад нисам имао прилике да видим код здравих људи тако лице пуно надахнућа — лице пророка или великога песника. Био је силно омршао, тело је изгледало као од воска и прозрано, као у испосника, и сасвим је оседео; почео је свој безумни рад још релативно млад, а свршио — као старац. По каткад би се журно да нише више по обично; перо се забадало у хартију и ло-

мило, али он то није примећивао; у таким тренуцима нисмо га смели дирати, јер чим би га се мало дотакли, добио би наступ, сузе, безуман смех; у неким тренуцима, што је бивало врло ретко, он се блажено одмарао и благо беседио са мном, питајући увек једно исто: ко сам ја, како ми је име и од кад се занимам књижевношћу?

А затим је снисходљиво причао, увек једним истим речима, како се смешно уплашио, да је изгубио сећање и не може да ради, и како је сјајно, одмах, опровргао ту луду претпоставку, почевши своје велико бесмртно дело о цвећу и песмама.

— Разуме се, да ја не полажем на признање са-

Влахо Буковац

Младост

временика, — гордо и уједно скромно говораше он, мећући дрхтаву руку на гомилу празних листића, — али ће будућност, будућност ће појмити моју идеју.

О рату није ни једанпут поменуо, и ни једанпут не помену жену и сина; уображени бескрајни рад тако му је прогутао сву пажњу, те сумњам да се сећао нечега другога, сем њега. У његову присуству могло се чини, разговарати, а он то није примећивао и ни за тренут није му с лица силазио израз страшне напрегнутости и надахнућа. У глухим ноћима, кад су сви спавали а само он неуморно плео бескрајну мрежу безумља, он је изгледао страшан, и само ја и мати бисмо се усудили да му приђемо. Једанпут сам покушао да му дам место сухога пера писаљку, мислећи да, може бити, он заоста нешто пише, али на хартији су остале само ружне линије, испрекидане, криве, без смисла.

И умро је ноћу, за радом. Ја сам добро познавао брата, и његово лудило није ме изненадило: страшна машта о раду, која се огледала још у његовим мислима из рата, која је чинила садржину свег његова живота по повратку, неминуовно се морала сударити с немоћи његова уморног, напашеног мозга и изазвати катастрофу. И мислим, да ми је доста тачно пошло за руком да уредим сву конзеквентност осећаја, који су га довели до краја оне кобне ноћи. Уопште, све што сам овде записао о рату, узео сам према речима покојнога брата, које су често врло нејасне и без везе; само су неке споредне слике тако неизгладно и дубоко урезале се у његов мозак, да их могу изнети скоро дословно, како је он причао.

Ја сам га волео, и његова ме смрт притискује као камен, и мучи мозак својом бесмислености. Уз оно непојамно, што обавија моју главу као паучина, она је додала још једну замку и чврсто је везала. Цела наша породица је отишла у село, рођацима, и ја сам сам у целој кући — у оној собици, коју је брат тако волео. Послугу смо отпустили, и само је вратар из суседне куће долазио у јутру да подложи пећи, а у осталом времену — ја сам, сличан муви, која је затворена између два прозора, — ударао и разбијао се о некакву провидну, но непобедну преграду. И ја осећам, ја знам, да из ове куће нећу изићи. Сад, кад сам сам, рат потпуно влада мноме и стоји као нерешена загонетка, као страшни дух који не могу у тело обући. Ја му дајем све могуће облике: скелета без очију на коњу, некакве безобличне сенке, која се створила у облацима и бешумно обузела земљу, али ми ни један облик не даје одговор и не исприљује онај хладни, тупи ужас који ме је обузео.

Ја не разумем рат и морам полудети, као брат, као стотине људи које су се отуда вратили. И то ме не плаши. Изгубити намет, чини ми се дично је дело, као погибија стражара на стражишту. Али очекивање, али оно лагано и великовно приближавање безумља, оно тренутно осећање нечега огромног, што пада у провалију, онај несносни бол узнемирене мисли... Моје је срце онемело, оно је умрло и нема му новог живота; али је мисао — још жива, још се бори, некад силна, као Самсон, а сад немоћна и слаба као дете. — Као ми је ве, моје сироте мисли. Каткад нисам у стању да примим мучење тих гвоздених обруча, који ми притежу мозак; тада бих излетео на улицу, на трг, где је народ, и викнуо бих:

— Одмах прекините рат — или...

Али какво „или“? Зар има речи, које би им вратиле разум, речи, на које се не би нашло других исто тако громких и лажљивих речи? Или пасти пред њима на колена и заплакати? Да, али зар стотине хиљада не проливају сузе у свету, а зар то нечему ма колико доприноси? Или се убити пред њиховим очима? Убити се! Хиљадама их умире посеведневно — а зар то нечему ма колико доприноси?

И кад тако осетим своју немоћ, обузме ме беснило — беснило рата, који ја мрзим. Хтео бих, као онај

доктор, да попалим њихове куће, с њиховим имањем, с њиховим женама и децом, да отрујем воду коју они пију; да дигнем све мртве из гробова и побацам лешине у њихове прљаве станове, на њихове постеље. Нека са њима спавају, као са женама, као са својим љубавницама!

О, кад бих ја био демон! Сав ужас, којим обилује накао, ја бих пренео на њихову земљу; ја бих постао владалац над њиховим сповима, и кад би с осмејком на устима осењавали крстом своју децу, — створио бих се пред њима, мрачан...

Да, ја морам полудети — но волео бих само што пре. Само што пре...

Једанаести одломан

...заборавих, групу дрхтавих, уплашених људи. Кад су их извели из вагона, гомила је зарезала — зарезала као један огроман злобан пас, у кога је ланац кратак и слаб. Зарежала и ућутала тешко дишући, — а они су ишли сабијени у гомилу, с рукама у џеповима, молећиво се смешећи бледим уснама, и ноге су им тако ступале, као да ће их сад неко позади, испод колена, ударити штапом. Али један је ишао мало одмакнут у страну, миран, озбиљан, без осмеха, и кад ми се поглед срео с његовим црним очима, прочитао сам у њима отворену и голу мржњу. Ја сам јасно знао, да ме он презире и свему се од мене нада: кад бих га сад почео убијати, онако обезоружаног, он се не би ни јавио, не би се бранио, правдао — он се свему од мене нада.

Ја потрчах заједно с гомилом, да још једном спазим његове очи, и то ми је пошло за руком, кад су већ улазили у кућу. Он уђе последњи, пропуштавши мимо себе другове, и још једном ме погледа. И тада сам видео у његовим великим црним, без зеница очима таку муку, таку бездну ужаса и безумља, као да сам загледао у најнесрећнију душу на свету.

— Шта је онај, с оним очима? — упитах спроводника.

— Офицер. Луд је. Много их има онаких.

— Како му је име?

— Ћути, неће да каже. И његови га не познају. Тако, неки луталица. Већ су му једанпут скинули замку с врата, али нашто!.. — Спроводник одмахну руком и несташе га иза врата.

И ево сад, у вече, ја мислим о њему. Он је сам, међу непријатељима, које сматра способнима за све, а његови га не познају. Он ћути и стрпљиво чека, кад ће моћи сасвим из света отићи. Ја не верујем, да је он луд, и он није кукавица: једини се он држао достојанствено у гомилици оних дрхтавих, преплашених људи, које исто тако и он, како изгледа, не сматра за своје. Шта он мисли? Колика дубина очаја мора бити у души тога човека, који, умирући, неће да каже своје име! Нашто име? Он је свршио са животом и са људима, он је познао њихову праву вредност, и њих нема око њега, ни његових ни туђих, па ма колико они викали, беснели и претили.

Распитао сам о њему: заробљен је у последњем страшном боју, сечи, где је изгнуло неколико десетина хиљада људи, и он се није бранио кад су га заробили: био је Бог зна зашто без оружја, и кад га је војник, који то није приметио, ударно сабљом, он се није ни с места помакао нити руку подигао да се заштити. Али рана је била, по несрећи за њега, лака.

А можда је он заиста луд? Војник рече: много их је онаких...

Дванаести одломан

... почиње. Кад сам прошле ноћи ушао у братов кабинет, он је седео на својој столици код стола претрианог књигама. Халуцинације је одмах нестало, чим сам упалио свећу, али ја за дуго не смедох сести на столицу, на којој је он седео. У почетку ми је страшно изгледало — црне собе, у којима се непрестано чује неко шуштање и пуцкање, стварају ту нелагодност, — али ми се после то чак и допало: боље што је он, него когод други. Инак, цело то вече нисам устао са столице: чинило ми се, ако устанем, он ће одмах сести на своје место. И из собе сам изишао врло брзо, не осврћући се. Ваљало би по свима собама упалити светлост, — али вреди ли то? Биће, може бити, горе, ако што сназим при светлости — а овако ће бар остати само сумња.

Данас сам ушао са свећом, и никога није било на столици. Без сумње, оно је просто сенка пала. Опет сам био на станици — сад свако јутро одлазим тамо — и видео сам читав вагон с нашим полуделим. Нису га хтели отворати и превезли су га неким другим путем, али сам могао кроз прозор разгледати неколико лица. Она су била ужасна. Нарочито једно. Сувише отегнуто, као лимун жуто, с отвореним црним устима и непомичним очима, оно је толико личило на маску ужаса, да нисам могао одвојити очију од њега. А оно ме је гледало, укочено гледало, и тако је минуло с вагоном који се кретао, не тренувши, не скренувши поглед. И кад би ми изишло сад на очи у оној мрачној соби, ја, верујем, не бих могао издржати. Кажу, да је доведено двадесет и два човека. Зараза се шири. Новине нешто прећуткују, али, изгледа, да и у нашем граду није најбоље. Појавила се некаква црна, херметично затворена кола — за један дан, данас, шест сам их набројно у разним деловима града. У једним од њих, вероватно, и ја ћу проћи.

А новине свакога дана траже нове војске и нове крви, и ја све мање разумем, шта значи то. Јуче сам читао један врло сумњив чланак, где се тврди, да је међу народом много шпијуна и издајника, да ваља бити обазрив и пажљив и да ће народни гнев сам наћи кривце. Какве кривце, у чему? Кад сам се враћао са станице, у

трамвају, слушао сам чудноват разговор, по свој прилици поводом тога:

— Њих треба вешати без суда, — рече један, сумњиво погледавши све, на и мене. — Да, издајнике треба вешати.

— Без милосрђа! — потврди други. — Доста је било тога.

Ја искочих из вагона. Та сви плачу због рата, и они сами плачу, — па шта значи то? Некаква крвава магла обавија земљу и заклања вид, и ја почињем ми-

И. ЗАЈЕЦ

ПЕЦАРИ

слити, да се збиља приближује моменат светске катастрофе. Крвави смех, који је брат видео. Безумље долази отуда, од оних крвавих поља, и ја осећам у ваздуху његов хладни дах. Ја сам чврст и снажан човек, ја немам оних болести које разаравају тело, које повлаче собом и распадање мозга, али видим, да зараза обузима и мене, и већ половина мојих мисли не припада мени. То је горе од куге и њених ужаса. Од куге би се могао ипак негде сакрити, предузети какве мере, а како се може сакрити од мисли која свуда продире, која не зна за даљину и сметње?

Дању се још и могу борити, а ноћу постајем, као сви, роб својих снови. А снови су моји безумни и ужасни...

(ОТВРТИТЕ СЕ)

Лижаница

(Тевфик Фикрет-Бег)

Поводећ се, у бесвести,
Злог весеља слика креће;
Промуклог му гласа исовка
Намерника сваког слеће.

Са судбом се својом титра,
Не знајући добра дела;
Сто прохтева подлих скрина
У борама мрачног чела...

Али ти га не исмевај,
Нек ти душа није јетка:
То је можда јад наследни
Бог ће знати од ког претка.

Ил' је, можда, разочаран
У нискости пао зала
Са љубави оне исте
Што је теби срећу дала.

Са турског превео Д.

Београд од 1717 — 1739

по архивским изворима

написао

Тодор Стефановић Вировски

(Свршетак)

во је, без сумње, био узрок те је пок. Ф. Каниц, који је често пута брзоплето оцењивао старине, не проучавајући довољно њихово порекло, огласио ову грађевину као резиденцију Принца Јевђевића. Каниц је чак тврдио, да је ова палата грађена по примеру чувене Јевђевићеве палате у Бечу (садашње Министарство Финансија у Himmelfortgasse) и да је њу могао само градити архитект Хилдебрант, ученик славног Фишера (Fischer von Eglach), који је у Бечу зидао Двор и Карлову цркву.²⁹⁾

Ђенерал Коста Протић с правом побија народну традицију и ову тврдњу Каничеву, доказујући да принц Јевђевиће није резидовао у Београду, пошто се одмах после рата вратио у Беч и ту примио управу Дворског Ратног Савета. Али је погрешан план Београда, којим се Ђенерал Протић том приликом служио, дао повода његовој тврдњи, да је Пиринчана била некада француски манастир.

Да се аутентични план Београда, што га је уз познату „експликацију“ послао Дворском Ратном Савету Ђенерал

²⁹⁾ М. Ђ. Милићевић помиње у својој „Кнежевини Србији“ на стр. 9, све оно што је о „Пиринчани“ могао прибележити по чувењу и традицији. Говорећи о принцу Јевђевићу и о освојењу Београда он вели, како је принц Јевђевиће утврдио град боље и неке делове подигао изнова, као што је оно бастионирано лице испред Сат-Куле у Горњем Граду и многе друге зграде унутра. У самој вароши пак озидао је многе лепе куће од којих Пиринчана на Дорћолу, која је ту скоро разрушена, била достојан представник и укуса и издашности принчеве.

Као што се из ово неколико речи види, Милићевић је sine ira et studio забележио оно што се о томе знало и што се причало у народу.

Доксат, није изгубио, могло би се без по муке констативати каква је ово зграда била и каквом је циљу служила. Сама експликација, о којој је било речи, не даје нам објашњења, и ако се тамо под бр. 48 говори о кући гувернеровој. Али кад се узме у обзир ред бројева који сачињавају групу, у којој се налазе гувернерова палата, главна стража и језујитски манастир, и кад се све ово упореди са ситуацијом у Спарову плану, онда нам се намеће мисао: да је Пиринчана морала бити некада она гувернерова и командантова палата, која се помиње у Доксатовој „експликацији“ под бр. 48.

Сем тога има у другом извештају варошке војне команде од г. 1728. разјашњење плана командантове куће.³⁰⁾ За њу се, истина, не каже на ком је месту, али нам сам план показује толику раскошност у распореду салона и соба за команданта и његову многобројну послугу, да је више не поуздано, да се овај детаљни план само може односити на кућу командантову или гувернерову, која се помиње у првом Доксатову извештају.

Тако се и. пр. помињу на горњем и главном спрату (Haupt-Stock): главне степенице, тајне степенице (Geheime Stiege), велика сала за примање, велики ходник који води управо у салон, даље 24 собе за команданта и његове лакеје, 2 ручне кујне и 2 тајна одељења. На првом спрату налазе се кујне, страже, коморе, собе за нижу послугу, за тим, при земљи, штале, шупе, магацини и стапови за кочијаше.

³⁰⁾ Kriegsarchiv. „Neoaquistica“. N. 480 vom Jahre 1728. „Explication über beede Grundriss des Belgradischen Commandantenhäuses.“

Како, по оном првом извештају и по приложеној експликацији, у тој улици, која одговара данашњој Душановој улици, није било на том месту других зграда сем језујтског манастира, као што се то у осталом види и на Спарову плану, и како се не може претпоставити да је језујтска конгрегација живела у палати, која је изгледала раскошна с поља, а која је изнутра имала распоред, какав само могу имати палате велике господе, чији високи ранг захтева сјајно репрезентовање, то је близу намети, да се свет био навикао да гувернерову или командантову кућу сматра као најлепшу и најотменију и да је назива „палатом“, тим више, што је у њој живео као главни командант Београда и као председник српске администрације принц Александар Виртембершки, од год. 1720. — 1733.³¹⁾

У непосредној близини гувернерове палате била је: *главна стража* (Hauptwache). На врху здања био је велики сат, који је избијао часове, што се онда сматрало као велика реткост.

Овај сат толико се допао грађанима немачке вароши, да су се неколико пута обраћали Дворском Ратном Савету с молбом, да им поклони такав исти сат за њихову варошку кућу. Али ова молба, која данас изгледа као нека шала, није нашла одзива у Бечу, где су почели штетети на ситницама. Дворски Ратни Савет одбије молбу Београђана и реши: да власт неће имати ништа против тога, ако грађани сами себи набаве сат и ако га наместе на општинској кући. Сат је донета поручен у Бечу и намештен је на кући варошког магистрата.

³¹⁾ Принц Александар Виртембершки ступио је у царску службу још пре турских ратова. Он је учествовао за време ратова с Турцима готово у свима бојевима. Његова војничка храброст и ратничка срећа, која га је готово у свима приликама верно послужила, учинила је, те га је принц Јевђеније заволео и одликовао. У битки пред Београдом имао је Виртемберг, као заповедник центра, велику задаћу коју је сјајно

Свакако је карактеристично за немарност и алкавост бирократизма из онога доба, што није водио никаква рачуна о јавним пословима. Нећу претерати ако кажем да из онога времена није остало ништа што би нас уверило

СРЕДЊО МАГОЛШКА

ПУТ КРАЈ МОРА

да су државни чиновници водили какве спискове о броју становништва, о јавним зградама, о улицама и о стању извршио. При последњем јуришу на турску позицију, код Емеклучне механе, његова се војска одликовала напредном храброшћу. Кад је Јевђеније примио управу Др. Ратног Савета, принц Александар је молио неколико пута да му се преда управа Србијом. Заузимању Јевђенијеву имао је принц да захвали, што је постављен за главнога запо-

здравља у вароши. Све што се може наћи у Ратном Архиву, то су сасвим једностранни рапорти војних команданата и нецотпуни извештаји парохиског свештенства.

Мало час поменуо сам варошки сат о чијој се набавци много расправљало и писало; али о томе, где је варошка кућа била, када су зидане толике варошке болнице и на ком су месту стајале, какав је распоред у њима био, где је била пошта, где варошки магацини и велики кантар, о којима се у преписци често говори, о свему томе нема баш никаквих података, па, на жалост, ни код Спара, који је иначе у своме плану забележио и најмањи бедемчић који му се чинише важан.

Све остале зграде, којих је било у изобиљу, као што се то види из званичне преписке између Београдске управе и више војне власти у Бечу, и из рапората пуковника Доксата, не могу се описати, а не може им се ни место означити.

Једини је изузетак *Велика Болница*, која је била изван вароши, а на простору на коме се сада налази Краљев Двор. Узевши у обзир њезине димензије, какве нам се указују на Спарову плану, ова је болница морала бити пространа. Иза болнице била је велика башта, а иза баште, с оне стране цариградског друма, на данашњој Марковој пијаци, болничко гробље. Ова је болница, без сумње, била за војеку, и ако се у плану не каже изриком да је војна болница. *Грађанска Болница* била је у самој вароши и имала је назив „Грађанска Болница Св. Јована“ (St. Johannis-Bürgerspital). Кад већ говоримо о болницама, треба још да напоменем, да се међу актима налази један извештај Београдског команданта из маја 1720., из којег се види, да је болница исте године пренесена из Земунa у Београд и да јој је у новој вароши одређено нарочито место. Да ли је болница, о којој се у овом акту говори, она велика болница изван варошких утврђења или је то Јованова Грађанска Болница, то се не може констатовати.

Свакојачко је овај део вароши, који је познат под именом *Немачке вароши*, био испрекрштан правим и лепим сокацима са многим јаким и великим кућама. Немцима, као народу, који је освојио варош и коме је пала у део задаћа да послужи власницима у Бечу за њихове циљеве, чињено је све, како би се што брже материјално оснажили и постали доминантни елемент у Београду,

јединица војске и за председника српске администрације. Но колико је био храбар војник, толико је био лош администратор. И ако је под његовом управом много штошта урађено, ипак је његова администрација била рђава. Његова самовоља и грамзљивост за новцем дадоше повода многим тужбама не само од стране народа, него и од стране подчињеног му чиновништва. Он је волео сјај и био је тропација, па је услед тога имао много дугова. Ово је ипак био повод, те се око њега скупила сумњиве личности, којима је веровао до краја, а које су га наводиле на дела гадна и незаконита. Трговане са местима и чиновима, примање мита, неправедно отимање својине народне и свакордне злоупотребе, којима је управа принца Виртембершког била запренила, много су допринели злом стању у тадашњој Србији и деморализацији у војсци и у чиновништву. Кад је принц Александар после смрти његова брата од стрица, херцега Еберхарда Лудвига, 1733., правом наслеђа ступио на виртембершки престо, он је напустио за навек Србију, али је успео да се ничије око за њим није заплавало. Умро је као владатељ Херцег Виртембершки 1737. у Лудвигсбургу.

као што је то био случај и у Теминвару. Зато нећемо погрешити ако кажемо, да је немачка варош, која се пружала од Савских обала до обала Дунавских, а која је на Дунавској страни имала своје главно лице, донета била оно што Енглези кажу „City“ или варош у ужем смислу, т. ј. средиште трговине, саобраћаја и васколиког културног живота, седиште свих војних и цивилних власти, центар општинског газдинства и збор свега, што се онда сматрало као елита друштва. Природно је, дакле, што су зграде у овом крају биле лепе и велике и са јаким темељима, о чему су се могли уверити сви они који су после 1876. године у Дорћолском крају подизали куће, те наилазили на старе зидине.³²⁾

Ово, што сам мало час казао, најбоље ће потврдити извод из једног акта од год. 1728., у коме се Дворском Ратном Савету саопштава резултат конекрипције приватних кућа и јавних грађевина у немачкој вароши.³³⁾

Према овоме извештају било је 1728. год. у Београду:

Квартира за више и штабне официре	68
Старих приватних кућа	316
Кућа што су пређе служиле као касарне	384
Нових правилно зиданих грађанских кућа	40
Нових неправилно „ „ „	45
Касарна за артиљерију	45
Касарна за Палфијев пук	12
Касарна за Александров пук	90
Касарна за Харахов пук	6
Касарна за Марунијев пук	176
Касарна за Алкадетов пук	3
Касарна за Најпергов пук	86
Касарна за пук Лотринген	69
Црквених и камералних кућа	35

Свега 1.375³⁴⁾

³²⁾ Сретен Л. Поповић, чије сам „Путовање по Новој Србији“ неколико пута поменуо, описао је још пре предаје градова, 1867. год., да је Дорћол морао бити некад центар вароши. Срета је био сведок многог ископавања у овом делу вароши, у коме је, још за време Турака, имао и своју кућу. Он каже да је од Зерекa на ниже к Дорћолу, а нарочито око дорћолског раскрића, пуно старина. Свуде окуда пуно је старих подрума и ако су одозго над њима куће од новије изградње и од слабог материјала. „Издавна — тако прича — кад сам станао на Дорћолу, говорио се, да у једној скромној кућици Стојанке Мијајла Тикача, а она је на оном углу где воде сокаци, један на бивши шкрен амам, а други поред куће почившег Гуше на на чесму, постоје темељи од бивше неке цркве.“ Ово ће по опису Сретину бити католичка саборна црква. Што Срета у овим темељима гледа основе цркве из доба Стевана Високог и што у опште на овом земљишту тражи остатке из доба српске владавине пре Деспота Ђурђа, сасвим је разумљиво, кад се узме у обзир да се онда, када је он писао своју књигу, готово још ништа поуздано није знало о екзистенцији немачке вароши под Аустријанцима и да је тек генерал Протић много доцније покушао, да нам у својим драгоценим „Одјелицима из историје Београда“ припут пружи колико толико верну слику тадашњег Београда и његових грађевина под Немцима.

³³⁾ R. F. A. (Арх. Минист. Финансија) Fasc. 15.573 под насловом: Neue Belgrader Häuser-Conscription in der Deutschen oder Donaustadt und Tabella aller Häuser in der Donaustadt von Belgrad. Овај је акт заведен под 18. sept. 1728.

³⁴⁾ По тадашњем обичају била је војска размештена у вароши по кућама, које су се услед тога звале касарне. Сем тога не треба заборавити да 1728. год. пројектоване велике касарне у вароши и у граду још нису биле сазидане и да у опште ни варош још није била довршена.

Кад се узме у обзир да је, по званичном извештају од год 1817., дакле у доба одмах после освојења Београда, у немачкој вароши било 465 становника, који су живели у малим турским кућама и страћарама, а да је већ после десет година на истом простору било 1735 које већих које мањих зграда за становање, ми ћемо себи без по муке моћи створити слику о напретку овога дела вароши за прошлих десет година, од 1718.—1728., на и за идућих десет година, од 1728.—1738., т. ј. за оно време, докле је још трајало грађење и утврђивање Београда све до свршетка ових послова.

Као што је немачка варош била центар трговине и саобраћаја и седиште војних и цивилних власти за целу Србију, тако је *горњи град* био седиште војне управе града и вароши и центар милитарног живота у Београду.

У горњем граду, у који се улазило кроз Цариградску Капију (Konstantinopler Thor), била је на најугледнијем месту кућа *командантова*. Испред командантуре била је велика пијаца за војне смотре (Paradeplatz). Право према средини улаза у град био је *магацин за храну*, а на десној страни *главна стража* и *мали барутни магацин*. С леве стране уласка био је *велики оружник* (Zeughaus) и *гарнизона црква*, а на осталом простору бејаху распоређени официрски станови и касарне, које нису наједанпут грађене, него једна по једна.

На левом крају, рачунајући од уласка а одмах до оружника, грађен је *велики бунар*, 108 стопа дубок, са 212 степеница, по којима се може сићи у бунар. Овај бунар, који се у оно доба слободно могао сматрати као знаменитост, требао је да послужи за време опсаде за случај кад би непријатељ срушио велике водоводе, што су у исто доба грађени и што су у редовним приликама снабдевали варош и тврђаву здравом планинском водом, која је довођена из околине Болеча и Гроцке. Односно овога водовода има да се утврди, да је исти пројектован већ године 1724., али је пројекат извршен много доцније и да је грађење великог водовода, који је снабдевао водом и град и варош, довршено тек 1737. год.³⁵⁾ Овај бунар који је у народу познат под погрешним именом Римског Бунара, довршен је 1731. године још под управом принца Александра Виртембершког. Тада је у њему постављена велика машина, којом се вадила вода из њега.³⁶⁾ У *доњем граду* или у такозваној *воденој вароши* (Wasserstadt) била су најважнија здања: велики оружник, велики магацин за храну, две велике касарне за пешадију, једна велика касарна за коњицу и два барутна магацина, од којих је један био већи, а један мањи. Велики барутни магацин, који још и данас постоји, саграђен је у природној стени

³⁵⁾ Види о великом водоводу: Mitteilungen des k. u. k. Kriegsarchivs, Dritte Folge, III. Band Wien, 1904. Major Keszatmüller: „Wasserbauten des Hofkriegsrates 1724—1740.“

³⁶⁾ Овај градски бунар важио је дуго као остатак из римског доба и звао се „Римски Бунар“. Генерал Протић био је први који је нашој публици објаснио постанак овога бунара. О њему има довољно података у Дв. Ратном Архиву, а нарочито: Н. К. Р. 1731. Dezember 612 P. Ex., где се говори о довршењу бунарских радова и о постављању шпрка за извлачење воде.

на оном каменом окомку што дели горњи град од доњег, с леве стране пута, по коме се силази у доњи град.

Све ове грађевине, са малим изузетком, остале су после Београдског Мира и одржале су се до наших дана са већим или мањим изменама. *Црква* пак, која се помиње у Доксатовој „експликацији“, као да није грађена, јер је на плановима не опажамо и јер о њој и нема помена у актима. Изгледа као да је гарнизона црква, у горњем граду, потпуно одговарала потребама и да су војници из доњег града долазили у горњи на службу божју. *Велики магацин за лађе*, који је био близу пристаништа у доњем граду, без сумње је порушен за време Турака.

Како се у доњи град из немачке стране улазило кроз капију, која је од стране реке била заклоњена бастионом Св. Александра, то су на том месту била врло јака утврђења која су штитила доњи град, са стране која је била отворена непријатељским нападајима. Овај део града био је у правцу ка стени одељен од главног или западног дела доњег града испреламаним јаким зидом и шанцем. Како је у источном делу било и пристаниште, које је постојало до скоро и које је тек пре двадесет година заступо, а које је тада служило као шанец, то се преко њега морало ићи Ћупријом. Сем тога везивала је оба ова дела доњоградских утврђења позната *Карлова Капија*, која се до данашњег дана одржала и која са своје леве и укусне израде заслужује пажњу свакога познаваоца градеке архитектуре. Ова капија показивала је са источне стране, а над самим улазом, монограм цара Карла VI. са богатом орнаментиком, а на врховима од камена израђену арматуру, која је, истина, испала мало незгранна, али је одговарала укусу ондашњег времена. На западној страни, над улазом, види се царски грб у сред богатог орнамента испод којегга вине ратна знамења а над грбом види се велика царска круна. Над леним сводом у среди и над великим стубовима са обе стране налазе се две кугле од камена. Ова се капија може сматрати као једини добро одржани споменик из онога доба, сем Небојше-Куле, која је онда обновљена, а чије је порекло још куд и камо старије и од саме Карлове и још старије Зиндан-Капије. Ова је капија такође солидно зидана и ако нема тих украса што их има Карлова Капија. Она се налази у југоисточном делу града и везује горњи град са Душановом улицом. Слова L.P., која су над сводом у камену урезана, означавају по свој прилици име цара Леополда I. (Leopoldus primus) и казују да је ова капија зидана раније под царем Леополдом I, а после првог освојења Београда под Курфирстом баварским Максимилијаном Еманујилом.

Завршујући опис града, не могу а да не поменем и *Небојшу Кулу*, која се до наших дана одржала из најстаријих времена, а о којој не само да причају стари историци него и народна песма.

Не зна се управо кад је постала ова кула, него се само мисли да је грађена за време Византинца. Али се поуздано зна, да је она играла велику улогу при опса-

дама из доба мађарског и турског и да је остала неповређена и онда кад је који нови освојач из темеља порушио стари и зидао нови град.

Ако у прошлости Београда у опште има нечега, што је остало стално и недируто, то је само ова знаменита кула, којој су некада Срби дали име и која је под овим именом била позната Маџарима, Немцима и Турцима.

Стари немачки кроничар и песник Бехајм, који је био међу немачким војницима што су краља Ладислава и Улриха Цељског пратили у Београд и који су били сведоци грозног убиства, које је у граду мучки извршио Ладислав Хуњади, син Јанка Сибињанина, над омрзнутим немачким доглавником краљевим, често пута помиње Кулу Небојшу, а помињу је многи немачки, енглески и француски путници који су за време Турака кроз Београд пролазили. Кула Небојша или Furchtenichts, као што су је прозвали Немци, била је вазда онаква, какву је данас видимо.

По Кули Небојши упознаћемо најстарије слике Београда. Ако је на њима све друго фантастично и претерано, као што се у оно време у опште цртало и сликало, Кула Небојша одаје слику, јер је она обично једина на слици, која је верно снимљена и која се гледаоцу намеће.

Кула Небојша надживела је сва чуда која су се у Београду догађала. Крај ње рушени су небројено пута зидови и утврђења. Београда је нестало под пламеним мачем и опет је он васкрсао као Финик из пепела. Београд је био у српским па у мађарским рукама, њиме су стотинама година заповедали Турци, њега су подизали и рушили Немци, у три маха.

Он је за непуних сто година три пут мењао своје становништво. Они што су били стари Београђани, пропали су или су одвођени у ропство. Нова поколења јављала су се, нови су се насељеници насељавали, али су и они остављали омиљено место, чим се опет диндушман хришћанства јављао на градским бедемима.

Тако није остао ни појас за појасом, ни камен на камену.

И људе и камење гутала је ратна уништила нештедице.

И све је то гледала Кула Небојша и зато опет остала и читава и здрава.

Заиста чудесна грађевина, достојна наше пажње и нашег пијетета.

Кула је Небојша најстарије знамење старог и новог Београда.

Она је Београду до сада била оно, што је Аја-Софија Цариграду, Кремљ Москви и црква Св. Стевана Бечу.

Дао би Бог да и ово старо и јединствено знамење наше лезе престонице нађе своју одмену, па да се Кула Небојша што скорије претвори у нову, и ако Бог да, горостасну цркву Св. Саве, која ће новом Београду дати и нов облик и свакоме странцу казати: како је нови Београд много срећнији од оног старог Београда, чији је живот био само један велики низ ратова.

За цело, нова катедрала Св. Саве, горе на Марковој пијаци, као знамење новог српског Београда, биће најлепша замена Кули Небојши и најлепша слика природног препорођаја наше драге престонице.

* * *
(М. Ј. Љермонтов)

Не, ја тебе не волим у теби,
Није за ме лепоте ти сјај, —
Ја у теби волим прошле патње,
Своју младост и њен рани крај.

А када се загледам у тебе,
Кад ти очи пије поглед мој,
Ја сам тајним занет разговором,
Али срцем тада нисам твој.

Јер тад зборим с другом прошлих дана,
Из прта ти стварам њену чар;
Из уста ти — уста давно нема,
Из ока ти — мртвог ока жар.

С.

Кад се прве ласте врате с југа...

Зачудио сам се кад сам се уверио, да је баш дошло пролеће.

Деца и госпође пролазе у шетњу лако обучени. Лице им гори од топлине и среће. Из дворишта преко пута ветар ми доноси мирис лала и ружичасте листиће бресквица цвета. Сунце игра. Умивено небо изгледа као широка, плава пучина.

Прве ласте лете кроз светао зрак, хватају се телефонских жица, па у цвркату скачу поново у плаветнило и топлину.

И моје се срце пуни неким весељем, голицавим и пуним. Дах новог пролећа уноси слатку забуну у моју главу. Пролетње бубице и пробуђене муве зује ми око ушију. Сјам сам у соби, а чини ми се да ме неко зове старим скраћеним именом; чини ми се да ми тепа нечиј звонак, детињски глас и да чујем стару, познату песму:

Кад се прве ласте врате с југа...

Јасно видим једну собицу, видим и сав њен намештај. На отвореном прозору ветар се игра са лишћем једне књиге и златно-мрким увојцима девојачке косе. Напред се пустиле баште и дуго поље. Лака магла диже се из напашене земље коју приичу последњи зраци јесењег сунца. По далеким брдима, на које се наслања чисто небо лепог јесењег дана, лутају наши снови, наде и наша срећа, праћени гласом старе, познате песме.

О ви, наши лепо јесењи дани, ви наши стари разијени снови, наше наде и одбегла срећа, покривени прашином прошлости, како је сладак прах који са вас скидам, и како мило звони та пуна наде и среће песма:

Кад се прве ласте врате с југа...

1905.

М. М. Ускоковић

С а н

Синоћ сам сањао чудан сан, моја драга:

Тамна и густа ноћ. Идем друмом неравним, пуним блата и устајале воде. Он веруга поред једне литице са које висе гране кривих буква и додирују ми лице. Испод друма јури валовита река у вирове и ћутљиве, тајанствене коловрате.

На врат ми набијен улар: упрегнут сам у нека рабацијска кола која не видим, али чиј терет добро осећам.

Нисам сјам. Напред и позади мене, с десне и леве стране, свуда око мене је збијена гомила упрегнутих људи и жена и рабацијских кола. Прека глиб испод точкава, шкрипе неподмазане осовине и расушени јармови. Једни се вуку, други каскају, трећи трче, а сви стремимо напред.

Камо и зашто?

То нико не зна.

Ми чепамо један другог, шамарамо се и грдимо, па се после миримо и љубимо, извлачимо једно друго из блата, да се доцније још више заглибимо. Ми пијемо устајалу воду, хвалимо њену питкост, освежавамо се њоме и јуримо кроз мрак у мрак.

Пљештање блата, шкрипање терета, псовке, кукњава слабих и смех глупих и отупелих удружују се у чудну музику дивљака, да задовољно подносим терет и са гомилом гацама по глибу и мраку.

И ја весело идем блатавим путем, док не сијну једна звезда.

На јужном се небу размакнуше облаци; и она, једина у њему, засија изнад врхова остарелог дрвећа, урвине и дивље поворке мојих другова на блатавом неравном друму. Задрхтах кад видех своје сапутнике, кад угледах њихова робијашка лица, упрекана блатом и крвљу. Паде ми тешко кад ми се пред очима појави слика рана, глиба и устајале воде.

Далека звезда јужног неба распала је своју светлост и гледала на мене љупко и пријатељски, док је гомила просјака и робијама дизала руке за моју гушу, а отрован задах рана и трулежи, љигав и отужан, пунио ми груди и завлачно се у кости, да крикнух од бола, и пробудих се.

Пред очима ми је још дрхтала звезда јужног неба, док ми је глава прескала од бола и од страшних утисака са неравног блатавог друма, те устах са постеље, дигох завесе на једном прозору и наслоних чело на хладно окно.

Напољу се ноћ делила од дана и бежала за нејасна брда на западу; кроз љубичасту таму сијала је Даница ближе Југу.

— Да ли знаш, шта значи овај сан, моја драга?

1905.

М. М. Ускоковић

Т а ш т и н а

Када те, драга, држах на грудима, ти нежна, танана као биљчица, склопљених очију беше се предала чудном спокојству и — као да ништа више не желиш, ништа не мислиш, или као у сну — осмехиваше се упорним осмејком. Ја тад претрнух, јер ми се учини да ишчезава све оно што мене чиниаше срећним, све оно чим се поносих дотле: поглед што тражи, мисли што прате, душа што жели, срце што стрепи. — Или ја не видим из близа, драга, или они пониру сад ту у мени? Ал' ово знам: кад срце бешњаше од чежње за тобом, кад душа тоњаше у мору од жеља, кад ми се поглед крвљу мутио — срећнији бејаш но сада, када те имадох уза се. Чудан је човек!

Ја живо зажедох у том тренутку, да ти сачувам снагу да волиш, па да ме волиш бескрајно много: за мном да чезнеш, мноме да живиш, и увек тако; да ти се љубав топла и нежна прелива ван срца, па да те плави, да је осећаш к'о зраке сунчане и да је видиш к'о звезде у ноћи, а твоје уздахе, меке као песма, да познаш и у хуци снажне олује!

И таштом жељом мучен и гоњен — ја се отргох и одох далеко, а тебе оставих да чезнеш и венеш.

А сад? Узалуд чекам, јер ови зраци, што овде доциру, немају нежности, но те сажиху; леденим сјајем сад звезде трепере, а бура, која овуда бесни, не пева песме. Да нисам много желео, драга?

Ст. С. Н.

За „шилока“*

Над валом и крајем надвила се тама,
Очајно се море о литице лама,
По небу се гоне облачине црне,
Ко да демон неки на звезде их грне.
Само једна звезда тиња са височи,

Задар.

Своје блиедо свјетло по пучини точи
И тражи и тражи сретни знак живота,
Ал подморјем стравним вал љешине мота...
...Плаха звјезда трне од ужаса сама,
Очајно се море о литице лама.

Рикард Каталонијџ Јеретов

Славонска пастирица (сликао Ђорђе Ваштаг). Овај даровити мађарски сликар бавио се врло често и о сликарским мотивима из нашег народа и наше народне поезије. Његова *Бела Вила* јасно показује колико се наше народне песме коснуше и његове уметничке душе, и како га класичном простотом својом упутише на чисто српско схватање и замишљање беле горске виле. У низу његових слика, црпених из нашег народа, на угледном је месту и његова *Славонска Пастирица*. —

Џз приморја (сликао Томислав Кризман). Нашим читаоцима већ добро познати Кризман, сталну своју уметничку пажњу поклања дивном Приморју. А све је у том Приморју лепо, све је за сликање. Старе смокве, вити чемпреси, јужњачки вртови, поме, агаве, леандри, запуштени домови, крш и море, оно красно, плаво море, било тихо било узбуркано. — стални су рефрени у сликарској поезији Томислава Кризмана. —

Настава (сликао Иван Тишов). — Свечану дворницу Загребачког „Одјела за богоштовље“ краси, поред других одличних уметничких дела, и ова слика вреднога Ивана Тишова. Распоредом лица у целој групи, свечаном мирношћом при примању божанског учења, одличним цртењем и благим, угодним бојама — ова слика врло лако и врло речито говори о својему творцу.

Младост (сликао Влахо Буковац). — И ако је ова слика из првог периода уметничког рада нашег великог сликара, ипак знамо да не грешимо што је износимо пред своје читаоце, јер смо уверени да ће сваком од њих бити драго да види Буковачеву творевину, па ма из ког периода била. Ова слика јасно показује какав је дар био Буковац и какве су се наде, сада остварене, полагале у њ.

Врачара (сликао Фран Тратник). Уметник чудне имажинације, оштрих потеза и недовршености, — Тратник је у Словенаца што је Алеш у Чеха или Саша Шнајдер у Немаца. У разрађивању изабраног предмета бави се са љубављу само на оном што је, по његову схватању, најзнатније и најистакнутије, а све друго оставља овлаш такнуто и недовршено. С тога се у његовим радовима необично осећа непосредност осећаја и јачина творачке маште, али у исти мах и сва пролазност дубљег и општијег интересовања у детаљној изради. Његови су радови, скоро без изузетка, само скице, али одличне и драгоцене скице. —

Миша Димитријевић, члан Хрватскога Казалишта (вајао Р. Валдец). Миша Димитријевић одлични је члан Хрватскога Казалишта и писац неколиких драмских огледа. Србин је по роду, а служи Хрватској Талији верно и одано, као што доликује сину једног истог, али двоименог

* Шилоко, од италијанског sciocco — јужњак, јужни вијор.

народа. Рудолф Валдец, ценећи уметнички Димитријевићев рад, израдио му је бюсту, која верно чува и Димитријевићев лик и одлична уметничка Валдечева обележја.

Пецари, Стари јапански борац (вајао Иван Зајец). Ставивши себи у задатак да српске читалачке кругове што више упознаје са уметничким творевинама јужних Словена, можемо с уверењем рећи, „Нова Искра“ у том погледу учинила је и чини све што може најбоља воља. Како је у Словенаца, несумњиво, најбољи вајар Г. Иван Зајец, обратила је „Нова Искра“ нарочиту пажњу на његове вајарске радове и до сада их приказала приличан број. Данас објављујемо његове симпатичне *Пецаре* и *Старог јапанског борца*. И један и други рад показују све осо-

бине Зајчева моделовања. Поуздан у потезима, тачан у пропорцијама, одличан у избору, — Зајец је успео да својим творевинама даје и духовног садржаја, којим се највише и одликује, а због којег и носи одлично име вајарског првака у словеначком народу. —

Љут крај мора (сликао Орећко Маголић). Сеоски излокани друм по живахној обали морске пучине — захвалан је предмет за снимање кичицом. Маголић је увек био пул уметничке љубави према својој отаџбини, те је до сада сачувао у слици многу лепоту и крајева и места своје словеначке отаџбине. У бележници његовој лепо место допада и овој скици. —

Позоришни годишњак, сезона 1904.—1905. Службено издање. 8°, стр. 27.

Кад сам прошле године, у 11. броју „Нове Искре“, писао о позоришном Годишњаку за 1903.—1904. годину, веровао сам да ће позоришна управа водити рачуна о свима напоменама које иду у прилог уређивања, прегледности и корисности Годишњака. Нисам могао ни помислити, да управа неће усвојити најважније од њих и да ће свој рђаво почети посао и ове године наставити. Истина, неке су напомене примљене, али већином са модификацијама које се не могу правдати.

Замерао сам, а и сада најозбиљније замерам, што управа, место онолико излишних и завијених рубрика, не да, по месецима, преглед представа и њихових прихода у целој сезони. Разним штампарским слогом означиле би се премијере оригинала, превода и репризе. Само тако, *никако друкчије*, видело би се све, и добро и зло у репертоару нашег позоришта. Јер шта све потребно видите из оваквог прегледа: *Дете* (Херман Хејерманс), први пут игран 26. августа; *Крунисање Душаново* (Јован Дучић), 8. септембра; *Одсудни тренутци* (Милан Савић), 27. новембра, и т. д. Осим наслова, писца и дана представе, не видите ни врсту драме, ни број чинова, ни приход, ни када се поново играло. — укратко, не видите баш оно што вас највише занима. Ко може погодити да је „Дете“ драма у једном чину, да је „Крунисање Душаново“ само једна песма, да „Одсудни тренутци“ нису један комад, већ *циклус од пет комада* у по једном

чину? — Ја доиста жалим, што о овом и по други пут пишем, јер нисам могао веровати да управа не усваја напомене које се тичу успеха у позоришном раду. Нека управа не мисли да се ово пише ње ради! Јер писати о њој, значило би оставити репертоар сасвим на страну, па почети разговор о свему другом, само не о уметничкој страни нашег Народнег Позоришта. А управа, оваквим својим радом, може то врло лако добити, јер ето, очигледно, не показује никакве воље да позоришне послове, општим договором и разложним упутима, крене на боље. Не пружајући интересантима потребан материјал за правилан и тачан суд, позоришна управа, онет понављам, учинила би себи моралну а позоришној каси материјалну услугу, ако престане са штампањем оваквог Годишњака.

А колико је тај назови Годишњак, и овакав какав је, тачан и поуздан, ево доказа. По њему, 17. фебруара играни су ови новитети: *Не заборавља се* (Жак Норман), *Загонетка* (Пол Хервије) и *Два детета* (Шјер Декурсел)! Оваква штампарска погрешка не би могла бити у прегледу какав ја предлажем. — Прошлогодишњу замерку, да „Три хајдука“ и „Пролог прослави Устанка“ нису „комади“, Управа је примила, па ове године није у њих рачунала (бар ја мислим) ни „Три хајдука“ ни „Крунисање Душаново“. Али тако је поступила само у бројном прегледу, али је оба унела у рубрику „Целокупан репертоар“. Радећи те послове, као што се види, са свим неизобилно, дошла је до овог резултата: српских комада било је, по списку (стр. 11.) 45, а по бројном прегледу (стр. 13.) свега 43! Изволите сад погодити, који „комади“ нису „комади“! У самој ствари није тачан ни један ни други број, јер управа броји као један „комад“ и „Дубровачку Трилогију“ (3 комада) и „Одсудне тренутке“ (5 комада). Дакле, свега је тачно било 49 „комада“. — Исто је тако и са „страним“ комадима. Управа је пронашла

да су преводи представљани 185 пута. Али ако и ви извршите сабирање (на оба места), видећете да су представљани 184 пута; а ако то сабирање извршите и у прегледу превода — добићете број 179. Питамо Управу: ком броју треба веровати? Ни овога, као што се види, не би било када би се у Годишњаку штампао репертоар у месечним прегледима.

И материјална страна позоришна пострадала је у 1904.—1905. години. Поред великих незгода које снађоше позориште нарушавањем зграде, због чега је било рада свега девет месеца, и фактички приходи позоришни подбацили су. За десет и по месеца 1903.—4. године имало је позориште 129.071·50 динара прихода, а за девет месеца 1904.—5. године — 109.242·55 динара. Највећи приход био је месеца новембра: 17.157·70 дин. (Кокленово гостовање), а најмањи месеца августа: 4608·10, фебруара: 9.797, и априла: 7.195·45 дин. —

Ипак је у целом Годишњаку најзанимљивији „Програм за 1905.—06. годину“. Према својој старој навици да уноси у програме најрадије оно што нема, управа је била принуђена да ове године порекне ова своја прошлогодишња обећања: *Предговор*, шалива игра Вр. Б. Нушића, *Заклетва*, од Јанка Веселиновића, *Обрнути свет*, од анонимног писца и *Први пут с оцем на јутрење*. Од непредстављених дела из старог програма (прошлогодишња обећања) избачени су: *Љуба Дојчин-Петра*, од Округића, и *Лажни цар Шкеиан Мали*, од Његоша.

— Моје прошлогодишње тврђење обистинило се: ове године не обећава се ни *Пош-Тица и пош-Сица* („покушај младог писца“ Д-ра К. Суботића) ни *Адам Берберин*. Али зато се обећава *Смрт Смаил-Аге Ченгића*.

— Од превода из словенских књижевности отказана су ова обећања: *Чајка*, од А. Чехова, и *Ноћ на Карлштајну*, од Врхлицког. Као „превод“ (!) обећано је „Златарево Злато“, од А. Шеное. — Из туђих књижевности одбачено је 16 прошлогодишњих обећања! Ја сам управи већ био обратио пажњу на сву комичност таквога рада, али је узалуд, јер она то не види! Налазим да би и за управу и за читаоце било и боље и лепше, када би се у тај програм унело све што управа мисли да преседи из туђих литература, јер би тако мени био уштеђен труд да коригујем њезина обећања и порицања, а она би могла своје „потесе“ штампати о позоришном трошку. — А шта тек да кажем за управину „дашнању жељу“, за извођење („и то интегрално, све делове са хором у последњем“) *Девете Симфоније* Бетовенове. Док је управа није добила — обећавала је, а сад, када је има у преводу г. М. Павловића — брише је из обећања, и ако је била одређена „за крај јануара или фебруара“ прошле године! — Да је управа одиста водила рачуна о нашим музичким приликама и о свом досадашњем одређивању према њима — не би смела ни по коју цену обећавати класичне музичке производе: *Али-Пашу* (Лорцинг), *Бастјена и Бастјену* (Мозарт), *Абу Хасана* (Вебер), *Превареног Кадију* (Глук), па чак ни *Снегурочку* (Чајковски). Разгонити солисте, хор и оркестар, па без њих неговати не класичну него ма какву музику — може само данашњи управник Народног Позоришта и нико више! Све ће то бити само „На низбрдици“ и ништа друго. У осталом, о овом није ни потребно опширније говорити и доказивати, јер су све то само — обећања! А шта с њима бива, читаћете у Годишњаку за 1905.—06. годину...

Колико је Управа рђав адвокат за своје послове, нека посведочи и овај њен изговор: „Отварање глумачке

школе, које је у прошлој години одложено због илана о њеном спајању са музичком школом (!), са потпуном систематском уредбом, извешће се, за овај мах, до оснивања тог завода (!), ма у најскромнијем практичном облику за неодложне потребе Народног Позоришта.“ Колико наивности (да не кажем чега другог)! Због музичке школе није могло бити глумачке, а сада, не знамо за што, не може бити ни једне ни друге. Израз „до оснивања тог завода“ не можете никако разумети, јер се из осталог не види, да ли ће то бити само глумачка или и глумачка и музичка школа. Исто је тако смешно (или то, можда, баш и није смешно!) оно „извешће се, за овај мах... ма у најскромнијем практичном облику за неодложне потребе Народног Позоришта.“ Тај практични облик стар је колико и Народно Позориште, јер су редитељи и старији глумци увек тако радили са глумачким почетницима. Глумачка школа може бити само *школа*, права, уређена школа — и ништа друго. Нушић је био у томе пошао корак даље од данашње управе, па ипак сви знамо каква је то била школа. Или — или! Ја сам ипак, отворено велим, уверен да ћемо и до године читати ма какав изговор о овогодишњем неотварању глумачке школе. Желео бих да се преварим, али — тешко да ћу се убојати! Управа која има овакав стил за ствари просте и јасне, самим тим показује колико верује у та своја обећања и завијања, у којима двосмисленим и нејасним значењем већ сад сирема одступницу за нов Годишњак.

Обећаних „књижевно-уметничких вечери“ није било у току целе сезоне, а поред њих ни „покушаја младих непознатих писаца“. Прошле године тврдио сам, у поменутом реферату, да их онако обећаних и не може бити. Управа је потврдила моје мишљење. Од сада нека не заборава ону народну „Двапут мери, трећом крај!“ —

Што се тиче нових гостију, искрено се радујемо што ће нам доћи и Новели и Салвини. Али шта је са Лучићем-Далматовим? Ако је он одбио гостовање, требало је да управа обавести публику, ако ли га је управа изоставила — то би био грех који се не може оправдати. У сваком случају потребно је обавештење.

Коју и о конкурсу. Облик конкурса сасвим је неподесан и, евентуално, отвара читав низ неспоразума, па чак и неугодности за Народно Позориште. Са 70% бруто прихода ставља се писцу у изглед да добије око 900 динара, са 50% нешто јаче од 600. Према томе много је боље и исправније одредити 2 награде: једну од 1000 а другу од 500 динара, а да се остале представе рачунају, по тантијема, као и друге. Тантијесом 10, 15 и 25% створиће се преседан за све раније драмске писце, који ће (многи с разлогом) тражити да и њихове драме добијају 25%, јер они нису ни мало криви што су своја одлична дела писали пре ових конкурса. Делење старијих оригинала на категорије према 10, 15 и 25% биће посао, којим се неће прославити ни једна управа. Ето, такву перспективу отвара овај конфузни конкурс који својим проналазачима неће донети и славе.

Из овога Годишњака изостављена је рубрика „Личне и административне промене“. Ако је било због какве уштеде, ја бих предложио, у корист свију нас, да управа, место својих програма, штампа ову рубрику, те бисмо бар донекле знали какве су промене биле у трупи и какав је све дар-мар од примања и отпуштања у тој кући што се зове Народно Позориште. Овако, управа није сматрала за дужност да помене бар смрт пок. Лаке Рајковића и пок. Зорке Марковиће. Према лањском Годишњаку ви-

димо да више нису чланови Народног Позоришта: Михајило Марковић, Иван Динић, Катарина Руцковићка, Душан Болманац, Ана Алексићева, Љубица Тошковићева, Лазар Радошевић, Алекса Љубинковић и Милан Петровић. Праће су остале исте (хвала Богу!), само су из оркестра отишле две прве виолине, флаута и кларинет.

— Бар ће бити мање ларме! рекао би Г. Кретић.

Р. Ј. Одавић

КЊИЖЕВНОСТ

Књига за народ. *Прва помоћ у несрећним случајевима*. Д-р Доб. Гер. Поповић. Свилајнац, Прва Ресавска Штампарија „Манасија“ Ж. Д. Костића, 1905. Цена 0.40 п. дин. —

Донста је у пуној мери оправдана реч славнога Вирхова: „Догод медицинска наука, а нарочито Хигајена, не постане народна наука, она је свој циљ промашила“. Само у популаризовању медицинске науке, у ширењу њезину по најширим слојевима народним, јемство је за успех и за резултате који се и данас ометају свим оним што потиче из кругова сујеверних, бајаличких и врачарских. У искреној жељи да се одужи свом лекарском позиву, Д-р Поповић врло марљиво и вредно излази са својим популарним медицинским брошурама у најшире народне слојеве и писаном речи утиче где то не може лично. И ако, хвала Богу, Г. Поповић није сам у тако племенитом послу, ипак нећу погрешити ако устврдим да је донста највреднији и најплоднији у писаној речи. Популарна медицина поље је његова рада, а у том пољу има посла за многе и многе вредне ручице.

У својој књижици „Прва помоћ“ Д-р Поповић, утврђујући истину, да „један грам предохране више вреди од читавог товара лечења“, прелази на савете и упуте при појединим несрећним случајима. Истичем са нарочитом похвалом простогу стила и најобичнији народни говор у свима тумачењима ове књижице. Стручну оцену остављам за наш стручни лист, а читаоцима „Нове Искре“ препоручујем ову „Прву помоћ“ као ручник за сваку српску кућу. Више довољно да побројим све случаје, помепуте у овој књизи, за које су израђени упуте.

То су: 1. Несвестица; 2. Успорено дисање; 3. Несвестица од удара по глави или пада; 4. Дављеник; 5. Гушење отровним гасовима; 6. Обамрлост услед вешања; 7. Омарица и сунчаница; 8. Муњом погођен; 9. Повреде; 10. Убивотина, убој; 11. Рана; 12. Да рана прирасте; 13. Крволиштење из ране; 14. Крволиштење из носа; 15. Крволиштење из ува; 16. Крволиштење из уста; 17. Крволиштење из плућа; 18. Крволиштење из желуца; 19. Преломљена, скрхана кост; 20. Уганутост; 21. Увнут зглоб; 22. Најпотребнији завоји; 23. Изгоретине (опекотине, ожегли, опекотине); 24. Сврзли, смрзотине; 25. Уједи; 26. Укљештеност; 27. Тровање; 28. Уклањање страних предмета који западу у природне отворе тела.

На крају још само да поменем, да је књига по облику свом неугледна, да је штампарска израда рђава и

пуна погрешака у слогу. Желећи да се што пре дође до другог издања, уверен сам да ће тада и садржина бити још шира, а техничка израда несумњиво боља.

Врач

РАЗНО

* Проф. Тих. Р. Остојић одштампао је свој извештај Матици Српској „Дом сиротне деце у Београду“. Књижица је штампана као прилог грађи за оснивање Сиротишта Марије Трандафилаке у Новом Саду. Цена је 20 пара. —

* Проф. Милан Недељковић написао је и штампао уџбеник „Опћа географија за средња училишта“. Цена је 1 круна и 40 потура, а поруџбине прима писац или књиџара Браће М. Поповића. —

* Готов је и може се добавити (фини повез 6 динара, броширан 5) „Трговачко-занатлијски шематизам Краљевине Србије за 1905/6. годину“. Шематизам је штампан на српском, француском и немачком језику. У њему је преко 30.000 адреса из 112 места у Србији. Поружбине прима уредништво „Трговачко-занатлијског шематизма“, Београд, Балканска ул., 34. —

* 9. о. м. одржало је Српско Омладинско Коло (Панчево) своју свечану седницу у спомен пок. архимандриту и историчару Иларијону Руварцу. Некролог је читао проф. Милан Мандровић, Пролог је приказао Милан Л. Поповић, правник, а о животу и раду покојнику бесејно је Д-р Бранислав Станојевић. —

* 3. новембра читао је у Бечком Научном Клубу наш сарадник Г. Тодор Стефановић-Виловски своје предавање „Град и тврђава Београд. Уломак из историје града од освојења Јевђенија Савојског до предаје Турцима (1717.—1739. г.).“ — Нашим читаоцима већ је познат овај рад, а уверени смо да ће одлично допадање паћи и у Бечких слушаљаца. —

* Српско студентско друштво „Шумадија“ (Праг) изабрало је нову управу у којој су: председник: Влад. Бошњак, техничар; потпредседник: Јован Радаковић, правник; тајник: Петар Давидовић, медицинар; благајник: Никола Половина, философ; књиџничар: Војислав Кеџмановић, медицинар; одборници — Стеван Мазинањин, техничар, Павле Богдановић, техничар, Богдан Видовић, правник, и Милан Латинковић, медицинар. —

* Изашла је из штампе књижица „Митрополијска уредба“. Писац је Д-р Жарко Миладиновић. То је четврти свезак библиотеке „Нове автономне уредбе“. Цена је 8 потура, а поружбине прима Коста Лера (Нови Сад).

* Петко Павловић (Вршац) одштампао је и други свезак „Казбулџијада“. Поружбине прима издавач и писац (Васа Кретић-Љубисав, Београд). —

* Проф. Ђ. М. Станојевић штампанао је свој извештај „Хидроелектрично постројење Вучје-Лесковац“. Издање је илустровано.

* Друштво „Српско Коло“ у Скопљу приредило је свечану друштвену седницу у помен пок. Јанку Веселиновићу. Седница је одржана у позоришној дворани Српске Гимназије. Програм је био: „О животу и раду Јанка

Веселиновића“, говорио Стеван Тубић; „Умро је Јанко“, песма Ј. Поповића; „Свирач“, приповетка Јанка Веселиновића, читао Војислав Ненадић. —

* У Државној Штампарији одштампан је и дат у продају уџбеник „Општа историја за више разреде средњих школа, израдио Лука Зрнић. Средњи Век.“ Књизи је цена 4 динара.

* Проф. Светислав Матић штампао је свој прилог селекционој теорији „Један интересан облик изметања код кукуруза (*Zea Mays*). Његов постанак и значај.“ —

* Мих. М. Станојевић, учитељ, јавља да је дао у штампу „Методику земљописне наставе“. Дело је рађено по Рудеу, Рушу и другим писцима, а препоручује га учитељима и Главни Просветни Савет (27. јуна 1905, ПБр. 10.020.). Књига ће изнети 10—12 штампаних табака; цена је 2 динара (2 круне), а за ђаке 1·50 дин. (1·50 круне). —

* Јован Миодраговић, професор, јавља да ће до краја ове године бити одштампан његов „Рад у другом разреду основне школе“. Цена ће бити: неукориченој књизи 3, а укориченој 4 динара. Претплату прима писац (Београд, Капетан-Мишина улица, 18.). —

* Италијанска „Nuova Rassegna“ донела је у свом најновијем свеску ове преводе из српске књижевности: „Кад младијих умрети“, од Бранка Радичевића, превод О. Вогића; „Сунчева сестра и наша“, „Како је девојка прекршила завет“ и „Сова и орао“, народне умотворине, превод С. Домића; „Једна ведрa ноћ“, приповетка Бр. Ђ. Нушића, превод Умберте Грџини. —

* За издања Матице Српске примљени су рукописи: „Две главе из живота мајстор-Дише“, од Драгутина Ј. Илића, и „Прогнани Краљеви“, од Марка Цара. — Условно се прима (ако га писац поправи) „Неколико важних писама за српску повесницу“. — У штампу је дат други свезак расправе Д-ра Станоја Станојевића „Византија и Срби“. — Није примљен, као сувише специјална расправа, рукопис „О српској црквеној архитектури у средњем веку“, а одбијен је, јер није исправљен према напоменама, рукопис „Кнез Константин Немања“. — На оцену су дати: „Зло дете“, „Везмени приложак“, „Запнат“ и „Четири приче“. —

* Бранислав Б. Тодоровић, наставник Трговачке Академије, израдио је и штампао банкарску студију „Арбитража хартија од вредности на Београдском тржишту“. Књига има два дела: I. Наука о трговини и II. О арбитражи. Књизи је цена 1 динар. —

* Из „Штампе“ засебно је одштампано политичко писмо „Остварење једног Калајевог плана“. Цена је 20 пара дин. —

* У философском факултету Универзитета упражњена је катедра за Ботанику. Компетенти треба да пошаљу ректорату своје пријаве и документа најдаље до 5. децембра ове год. —

* Мађарски Трговачки Музеј у Београду штампао је треће издање „Именика произвођача и извозника индустријских и земљорадничких производа у земљама мађарске круне“. Цена 2 круне. —

* Петар Крстоношић (Нови Сад) прима претплату и поруџбине за „Цени трговачки календар“. Цена није означена. —

* Штампан је „Учитељски календар за год. 1906.“ У њему је стручна педагошка литература, бележник и

шматизам српског учитељства у Угарској, Хрватској и Славонији, Босни и Херцеговини, Србији, Црној Гори, Старој Србији и Македонији. Календар је удешен за џеп и добро је повезан. Цена му 1·20 кр. (1·30 дин.). Поруџбине прима уредник Богдан Ж. Ђурђевић, учитељ у Земуну. —

* Изшло је из штампе друго издање „Школе за виолину“. Намењено је ученицима средњих завода, а приређивач је Владимир Р. Ђурђевић, учитељ музике и певања у Јагодинској Учитељској Школи. Цена је 3 дин. (3 круне). —

* Из „Нове Искре“ одштампало је Српско Лекарско Друштво чланак Д-ра Демостена Николајевића „Наступна грозница“, и бесплатно га раздаје по српским крајевима у којима се шири ова онака болест. —

* Књижар Лазар Марковић (Београд, Призренска улица) почео је издавати нов страши роман „Женска Рука“. Сваког дана излази по један свезак, а цена му је 5 пара дин. — Ко нема никаква наметнијег посла, може га добавити и читати. —

* Уредништво „Српско Независности“ (Сан Франциско) приредило је друго издање приповетке из бокешког живота „Тешко томе кога куњу“. Писац је Вељко Радојевић. — Цена је 40 сената. —

* Д-р Жарко Миладиновић (Рума) јавља да је већ сасвим растурено прво издање књиге „Тумач повластица, закона, уредаба и других наређења српске народне црквене аутономије у Угарској, Хрватској и Славонији“ и да због тога спрема друго попуњено издање. Дело ће сада изнети око 40 штампаних табака а имаће два дела: I. Систем српских народно-црквених аутономних установа, и II. Тумач појединих аутономних установа. — Књига ће излазити у свесцима од 4 штампана табака, а сваком ће бити цена (у претплати) 60 потура. Дело ће се штампати тек када се јави 500 претплатника. —

* Милутин Мариновић, ђенералштабни пуковник, превео је дело ђенерала Верди ди Верноа „Студије о вођењу трупа“. Дело ће имати 7—8 штампаних табака (4 свеска), 6 планова, 1 скицу и 1 маршеви преглед дивизије. Целокупно дело коштаће 4 динара. —

* Коста Јокић, пешадијски потпуковник, јавља да је готово десето издање „Војничког буквара и основних дужности војника“. Књига има 8 штампаних табака, 58 слика и три таблице. Цена 0·50 дин. —

* Ђорђе А. Чокорило, пређашњи уредник „Српске Ријечи“, дао је у штампу своју расправу „Значај културне борбе у Француској“. Књигу је наградила Коларчева Задужбина, а изнеће преко шест штампаних табака. Садржина је: 1. Плод Велике Револуције; 2. Римска Црква није национална црква; 3. Један поглед на морал и политику Римске Цркве; 4. Борба француског народа с Римском Црквом; 5. Значај културне борбе у Француској по нас и по човјечанство; 6. Додатак (Злочини Римске Цркве од XII до XX вијека, Проглас човјеконих и грађанских права у Француској). — Цена је 2 дин. (круне), а претплату прима књижара Св. Б. Цвијановића.

* Проф. универзитета Д-р Александар Велић одштампано је из Зборника Руске Академије свој рад „Дијалектолошка карта српског језика“. —

* Српско академско друштво „Зора“ (Веч) приређује 3. децембра о. г. свечан комерс историчару српском пок. Иларијону Руварцу. — Ранко Вујић, председник

„Зорне“ секције за ђачко образовање, отвара комере и предаје „Зори“ Руварчеву слику; Александар Ивић, студ. фил., говори о животу и раду покојникову. —

* У Сомбору је, заузимањем вредног учитеља српског, Ст. Бенина, основана „Српска Народна Књижница“. Пример за углед. —

* Српска омладина у Сарајеву прегла је да оснује српско гимнастичко друштво „Душан Силни“. После неуспелог покушаја у 1894. години, ваљда ће се привести у дело ова лепа намера. —

* Панчевачко Српско Омладинско Коло стално напредује и предано врши постављене задатке. У току овога месеца била су два састанка. На једном је г. Јован Богданов предавао о новијој српској књижевности и читао приповетку Ст. В. Поповића „Крај понора“; на другом је г-ђца Зорка Стојићева декламовала „Бегунце“ Мите Поповића, за њом је г. В. Петковић читао један свој песнички превод, а г. Мил. А. Поповић говорио о Николи Јанковићу, приповедачу, и прочитао његову приповетку „Проејаче“ (из збирке „Живи мртваци“). —

* Г. Ђ. М. Станојевић, проф. унив., поднео је француској Академији Наука свој проналазак за усавршавање рогастих громобрана за дугачке електричне линије и разгранате електричне мреже. 3. октобра о. г. Академија је примила овај рад и проналазак, и објавила га у својем органу.

* У Државној Штампарии одштампана је и већ пуштена у продају нова књига „О јавном кредиту (Државним дуговима)“. Писац је Павле Лероа-Болије, а преводилац Сп. Радојичић. Цена је 7 динара. —

* Словеначки илустровани месечник „Dom in svet“ завршио је своју осамнајесту годину. О Србима је било и сувише мало помена. Поменућемо све чланке, белешке па и слике. То су: „Са прве југословенске уметничке изложбе у Београду“ (реферат Анта Габера); „Живи мртваци“, приповетке Н. Јанковића (приказ, али у рубрици „Хрватска Књижевност“); Коста Главинић, председник Београдске општине (слика) и „Црногорске нарицаљке“ (слика). — И ако је овај лист чисто клерикалне боје, ипак се могло очекивати много више интересовања о српским стварима. —

* Дат је у штампу „Вардар“, календар Кола Српских Сестара, за 1906. годину. У њему ће бити око 30 слика из српских крајева под Турцима и ликови изгинулих српских војвода. Чист приход намењен је сирочади и пострадалима у Старој Србији и Македонији. —

* Ксавер Шандор Балски објавио је позив претплатницима за своје најновије дело „За материнску ријеч. Слике из 1848. године“. Књигу ће издати Друштво Хрватских Књижевника најдаље до Божића ове год. Претплату (4 круне) прима књижара Ђуре Тршица (Загреб, Илија бр. 6.), а продајна цена биће 5 круна. — Обраћамо пажњу и својих читалаца на ово дело уваженог хрватског романијера. —

* Српско академско књижевно друштво „Србадија“ (Грац) изабрало је нову управу. Председник је: Исајило Хаџијевић, кандидат медицине; потпредседник: Милутин Радивојевић, кандидат медицине; благајник: Павле Штајнлехнер, кандидат медицине; I тајник: Аранђел Стојановић, студент медицине; II тајник: Михајило Димић, студент медицине; књижничар: Александар Павићевић, студент медицине. —

* „Ljubljanski Zvon“ завршио је децембарским свџском, дванајесту годину свога излажења. Одабраном са-

држином и веома марљивим уређивањем стално одржава глас најбољег словеначког месечника. У рубрици „Књижевне новости“ и „Из листова“ објављене су у овој години ове белешке и реферати о српским књижевним појавама: „Српска Мала Библиотека“ (Р. Перушек), „Утољено Звон“ (Д-р Фр. Илеш), Књиге Матице Српске (Д-р Ј. Томиншек), „Бранково Коло“ (Д-р Ј. Томиншек), „Дан“ у Сарајеву (Д-р Ј. Томиншек), „Омладински Гласник“ (Д-р Ј. Томиншек), „Српски Књижевни Гласник“ (Д-р Ј. Томиншек). —

* Из 233. књиге Летописа Матице Српске засебно је одштампан говор проф. Д-ра Ј. Радоњића „† Иларион Руварац, рођен 1. септембра 1832. г., умро 8. августа 1905. г.“ —

* У Сремским Карловцима штампана је Д-р Јован Туроман „Одговор на одговор г. Васе Ђерића“. Спис је у 8°, има 44 стране. —

* Одштампана је и већ је разаслата 234. Књига Летописа Матице Српске. Садржина је: I. Милица Стојановић Српкиња. Књижевна слика. Од Д-ра Јована Скерлића; 2. Цар Дуклијан. Од С. Матавуља; 3. Књиге и друго у старим српским записима. Од Ст. Станојевића (Наставак); 4. Преглед савремене словачке литературе. Од Јана Чајака; 5. Књижевност (Извештаји чланова Књижевног Одбора и Одељења о придошлим рукописима за годину 1904.). —

* Дата је у штампу и ускоро ће бити готова нова књига Г. Стојана Новаковића „Балканска питања и белешке 1886.—1905“. Садржина је: I. С Мораве на Вардар 1886. (I. С Мораве на Вардар; 2. У Скопљу; 3. Низ Вардар); II. Два дана у Скопљу (14-16 јула 1905.); III. Под зидинама Цариграда. Сабор код манастира Балуклије (1887); IV. Брус. Путничке белешке из Мале Азије, маја и јуна 1891; V. Црква Пандократорова — Зејрек-џамија — у Цариграду (1898); VI. Џамија Мехмед-наше Соколовића — Црква Свете Анастасије — у Цариграду; VII. Насеља Београђана од 1521. у Цариграду и њихова црква Успенија Св. Богородице; VIII. Бугарске школе по Македонији (1888); IX. Законодавство и владоци српски XIV. века и народности у Македонији (1888.); X. Једна статистика из средње Македоније (1899); XI. Етнографски спорови Балканског Полуострва и Грци и Бугари (I. Општи погледи о политичко-народносним споровима Срба, Бугара и Грка. 2. Начелна разлика грчких аспирација према српским и бугарским. Стара византијска традиција. 3. Грчке етнографске карте и њихова основица. 4. Грчке мисли о етнографији Балканског Полуострва. 5. Неколике мисли о општем балканском питању). —

* У штампи је нова књига „Министарство Алексе С. Јовановића — 12. јула 1900. до 20. марта 1901. год.“ — Прва књига: 1. Договори о саставу кабинета; 2. Нова влада; 3. Владин програм; 4. Мере предохране; 5. Краљ Александар и официри; 6. Венчање; 7. Управна и политичка организација; 8. Васпоставља државног поретка; 9. Удаљење Краља Милана из земље; 10. Самодржавни Краљ; 11. Смрт Краља Милана; 12. Трудноћа Краљице Драге; 13. Додатак; 14. Документи. Књига ће изнети најмање 12 табака у осмини, и даће се у штампу по Божићу, ако се јави довољан број претплатника. Комад стаје претплатом 2, а ван претплате 3 динара или круне. Скупљачи добијају бесплатно једну књигу на 10 комада. Извешта о претплати ваља слати писцу у

Београду до 20 децембра текуће године плаћеним писмом. Новац ће се положити, кад књига буде готова.

* Српска и хрватска академска омладина у Прагу узела је иницијативу, коју је словенска и бугарска омладина радо прихватила, да се у фебруару нове године приреди у великој Рудолфинској Сали велики уметнички концерт, на којем би се интерпретовала дела искључиво југословенских уметника, а суделовали би (осим Оркестра Чешке Филхармоније) искључиво први југословенски уметници. Концерт ће бити у великом стилу, како би се што достојније репрезентовала наша уметност. Српски и хрватски композитори, који би хтели дебитовати са својим оркестралним делима, нека то јаве или пошаљу одмах партитуру и исписане гласове на адресу: Petar Konjović Božinski, stud. phil. et konserv. Prag II. Smetanova ulica č. 13. II.

Скопска Црна Гора. Антропогеографска и етнографска студија од Светозара Томића. (Одштампано из IV књиге Етнографског Зборника Српске Краљевске Академије). — 16×24 см., 409—520 стр. + XVII листова прилога.

Св. 107. Мала Библиотека. Уредник: Ристо Кисић. Власник: Издавачка књижарница Пахера и Кисића. Број XVII, година VII. 1905. Гардоњи Геза: *Мале приче.* С мађарског превео Јован Протић. У Мостару, 1905.

Штампарско-умјетнички завод Пахера и Кисића. — 10×15 см., 69 стр. Цена 30 хл. (40 п. д.). —

Васељенски патријарх Јоаким III. и последња криза у *Васељенској Патријаршији.* Са нарочитим погледом на држање Јоакимово у црквено-народним питањима: Куцовлаха у Македонији и Срба у Скопљанској Епархији, и на решавање у Св. Синоду о босанско-херцеговачком црквено-школском штатуту, написао Др. — и — Осјечаница. Цена 1 динар. Београд, Електрична Штампарница Тодора К. Наумовића, 1905. — 16×24 см., 39 стр. —

Путовање по Србији 1904. године. Вој. М. Чолаковић. Нова Трговачка Штампарница М. Карића, Ниш-1905. — 12×16 см., 102 стране. — Цена је књизи 0-60 п. дин. —

Књига за народ. *Прва помоћ у несрећним случајевима.* Др. Доб. Гер. Поповић. Свилајнац, Прва Ресавска Штампарница „Манасија“ Ж. Д. Костића, 1905. — 11×14, 85 стр. Цена 0-40 п. дин. —

Друштво за школску хигијену и народно просвећивање у Краљевини Србији. Основано 1905. године. „За отаџбину живом речју и пером“. *Правила друштва за школску хигијену и народно просвећивање.* Београд, штампано у Државној Штампарници Краљевине Србије,

Димитър Ђодовъ: *По нашето освобождение.* Политика на Сърбия. (Дипломатическа студија). Софија, печатница на П. М. Вжзайтовъ, 1905. — 16×23 см., стр. 25. Цена?

Паћенички доживљаји Владимира Икића, бившег католичког свештеника и политичког емигранта из Босне. 1905, штампарија Савића и Компаније, Београд. — 13×18 см., стр. 15. —

Претплатницима и читаоцима Нове Искре

Улазећи овим бројем у последњу четврт овогодишње „Нове Искре“ молимо дужнике да не чекају посебних опомена, него да нам одмах изволе послати дужну претплату. Молимо да се не заборави да „Нова Искра“, осим претплате, нема никаквих извора који би је одржавали. Ову напомену упућујемо дужницима само с тога што верујемо да ће тако најбоље разумети своју дужност и олакшати власништву „Нове Искре“ да и даље одржава овај једини српски илустровани месечник.

Према дужницима, који се оглуше о своју дужност, употребићемо, као и до сада, она средства која законски забрањују да се туђе самовласно присваја.

Власништво НОВЕ ИСКРЕ

САДРЖАЈ:

Послије севдаха, од Стев. И. Самарџија (свршиће се).
Јутрење (из збирке „Селаци“), песма М. М. Петровића.
Свилари, од † Д-р Рад. М. Лазаревића.
Кипови, песма Владимира Видрића.
Црвени смех, одломци из нађеног рукописа (Леонид Андријев). Превео с руског Наун М. Протић. (Свршиће се).
Цијаница (Тевфик Фикрет-Беј), песма. Са турског превео Д.
Београд од 1717—1739, по архивским изворима написао Тодор Стефановић Вилоски (свршетак).

* * * (М. Ј. Љермонтов), песма С.
Листићи: Кад се прве ласте с југа... од М. М. Ускоковића. — Сан, од М. М. Ускоковића. — Таштина, од Ст. С. Н.
За „шпиока“, песма Рикарда Каталинића Јеретова
Уз наше слике.
Хроника: (Уметност, Књижевност, Разно, Библиографија).
СЛИКЕ: Славонска пастирица. — Из Приморја. — Миша Димитријевић, члан Хрватског Казалишта. — Настава. — Стари јанански борац. — Врачара. — Младост. — Пецари. — Пут крај мора. —